Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک
ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم ------------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

لیکوال ------------------------------ نقیب الله سالک

اشاعت ------------------------------ اګست ، ۲۰۱۴

شمېر ------------------------------ پنځهٔ سوه (۵۰۰)

کمپوزر ------------------------------ نقیب الله سالک

نظر ثا ني ------------------------- فرهاد محمدغالب ترین

ټایټل ---------------------------- زاهد امین زاهد

بیعه ---------------------------- دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه ------------------------ دانش خپرندویه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمدیه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور یونیوستي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د لیکوال پهٔ حق کښې محفوظ دي

لیکوال

نوم -- نقیب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاي ------------------------------ ککي بنو

تعلیم ------------------ ایم - ایس - سي (اقتصادیات) ،

بي - ایډ

پیشه -- ملازمت

موبائل ----------------------------------- 03009792115

ایمیل ----------------- salekhashimi@gmail.com

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

د ارواښاد میاشرف
او د
ښاغلي درویش دراني

په نومونو
چا چې د پښتو شعري خزانې نه د
خپلو عروضو اثاثه
را برڅېره کړه-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

منته

د محترم سلیم قرار صیب د ګټورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار یم -
د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډېره ډېره منته کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره پۀ دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زۀ یې پۀ خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې پۀ دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو پۀ دوه کړو- د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره منته کوم چا چې د مسودې د لیدلو پۀ وخت پۀ ملا ټپولې یم او پۀ دې کړلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو پۀ لړ کښې راسره نۀ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

کوموملګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې پۀ یوې یا پۀ بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې پۀ خپلې حافظې کښې خوندي کړي دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګنړم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډان ، رشید جوهر، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سیا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ریټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲
خپلې خبرې-- ۲۰
اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ ----------------- ۲۵
د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ------------------------------- ۲۵
پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰
دویم باب : د علم عروض اصطلاحات -------------------- ۴۵
سپلاب (څپه) -- ۴۵
څج (فشار) -- ۵۲
رکن (غونډ) --- ۵۷
مصرعه --- ۶۱
وزن --- ۶۴
بحر -- ۶۹
دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ---------------------- ۷۲
تقطیع -- ۷۲
د تقطیع قاعدې -- ۷۳
څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دودیز بحرونه ------------- ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵
لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶
لومړے ښاخ -- ۸۶
دويم ښاخ --- ۸۸
دريم ښاخ --- ۹۰
څلورم ښاخ --- ۹۲
دويم اوږد رکني بحر -- ۹۵
لومړے ښاخ -- ۹۵
دويم ښاخ --- ۹۷
دريم ښاخ --- ۹۹
څلورم ښاخ --- ۱۰۲
دريم اوږد رکني بحر -- ۱۰۶
لومړے ښاخ -- ۱۰۷
دويم ښاخ --- ۱۰۹
دريم ښاخ --- ۱۱۱
څلورم ښاخ --- ۱۱۳
څلورم اوږد رکني بحر -------------------------------------- ۱۱۵
لومړے ښاخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم ښاخ -- ۱۱۷
در یم ښاخ -- ۱۲۰
څلورم ښاخ -- ۱۲۴
پنځم اووږد رکني بحر ---------------------------------- ۱۲۷
لومړے ښاخ -- ۱۲۸
دو یم ښاخ -- ۱۳۰
در یم ښاخ -- ۱۳۲
څلورم ښاخ -- ۱۳۴
پنځم ښاخ -- ۱۳۶
لنډ رکني بحرونه -- ۱۳۹
لومړے لنډ رکني بحر ------------------------------------ ۱۳۹
لومړے ښاخ -- ۱۴۰
دویم ښاخ -- ۱۴۲
دریم ښاخ -- ۱۴۳
دو یم لنډ رکني بحر ------------------------------------ ۱۴۴
لومړے ښاخ -- ۱۴۵
دو یم ښاخ -- ۱۴۶
در یم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر ---------------------------------- ۱۴۹

لومړے ښاخ ---------------------------------- ۱۵۰

دویم ښاخ ---------------------------------- ۱۵۲

دریم ښاخ ---------------------------------- ۱۵۴

اخذ لیک (کتابیات) ---------------------------------- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غوندې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرئ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرئ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف " وړو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګګ و نۀ کړو 'وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام تري لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار داکړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې خۀ خوبئ او خامئ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربئ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربئ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکؔ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې یې څرګند دلیل دے۔

مصنف د عربی عروضو نه علاوه د ځینې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتیا خبره دا ده چې په ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرئ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرئ منضبط کولو دپاره ځینې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سید د انګرېزي عروض خامی او خوبی په تفصیل سره بیان کړې دي هغه وايي چې د انګرېزي عروضو(metre) د وزن بنیاد په دوه څیزونو دے ؛ یود لفظونو اجزاءٔ او د دوي خفي یا بلند (اوچتېدل) یعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دویم د دوي شمېره (quantity). جابرعلي سید یې بیا تفصیل بیان کړے دےاو د انګرېزي عروض یو خصوصیت یې دا هم بیان کړے دے چې د زیاتو الفاظو په وزن کښې د راوستو دپاره هغه په یو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف یې په تادي (جلدئ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبیلې الفاظ دي ۔ او دا یې هم لیکلي دي چې په انګرېزي عروض کښې د تقطیع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان په عمودي کرښو کښې تقسیموو او دغه کافي ګڼو لیکن په انګرېزئ کښې د کرښو (لکیرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعیت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره یې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام په باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هیڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البېروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وېنا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګرېزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلوېښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېريشت څلېريشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پرياټ د متقارب هم وزن بحر دے

OWNED BY 0300 9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

ا - د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د ټټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې ، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف –ع– ل ماده وه چې ورباندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ – د حمزه اصفهاني دا دعوىٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که چېرې پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ – د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م – ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفشؔ پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغرىٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے پهٔ اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پهٔ وينا د اخفش مذهب ايراني عروضيانو غوره کړۀ او فاصله يې غېر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دريابونه ور غورزېږي او ورسره يو ځاې کېږي دغه شان پهٔ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ يوې لوېې مودې نه د زحاف پهٔ اصطلاح کښې ضم شوې ده-

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پهٔ عربي ، انګرېزي او يوناني عروض کښې بنيادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کېږي او هغه هم (جبريه) چرته چې ځينې عروضي اصول يا ارکان د انګرېزي الفاظ سره اهنګ يو کوي ،د مثال پهٔ توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لكَ" (سبب ثقيل) د انګرېزئ د "city" يا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې پهٔ څرګنده صحيح ښکاري خو بيا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " يا"pity " لهجه د "لكَ" نه پورته واقع کېږي دغه شان د انګرېزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زياته اوچته ده -

۷ - د يوناني ژبې پهٔ عروضي نظام يوروپي عروضي نظام اډاېه دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه يو څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګڼني پهٔ عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن پهٔ دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزي شاعر کولرج (Coleridge) يې پهٔ اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

٨ - د عربي شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نهٔ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نهٔ خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب پهٔ عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو پهٔ خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څهٔ توقع کېدې شوه پهٔ ډېره احسنه طريقه او پهٔ عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - پهٔ عربي او فارسي او تر څهٔ حده پورې پهٔ اردو کښې پهٔ دې موضوع ډېر کار شوے دے او پهٔ دغه ژبو کښې پهٔ دغه موضوع ډېر څهٔ تر لاسه کېدے شي خو زما پهٔ خپل خيال پهٔ پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نهٔ شي، خو تر څهٔ حده

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږه لاربښودنه کو شي او په خاصه توګه د سالک صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو ژبې،پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امین - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترین خوېشکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار

۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله- دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده"-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکرو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه- علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه- نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے ؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ، د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې ا ړه یکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې راایستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتواو د عربۍ) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې ارواښاد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان د پښتو " د عروضو اِمامان " وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي - د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو په برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت په وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته " -

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم لۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو په باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري په دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرۍ عروضي نۀ ده- په دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوشۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه په پښتو ادب کښې د نثر برخه (په خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ په ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم په توګه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي، په داسې حال کښې چې په پښتو ادب کښې د نثر په میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا په علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات په یوه تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر په تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زۀ غواړم چې په عروضو څۀ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه۔

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب په لیکلو مې پېل وکړو۔ په دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، رانګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راټولولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راټولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو۔ د دې کار په موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم په پام کښې ساتلې وې۔

یاده دې وي چې د عربی عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه په پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېر کم دے نو ځکه د پښتو په رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نۀ دي کېښولي شوي۔ د اسانۍ د پاره درویش دراني صېب چې په شروع کښې په رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درويش دراني صېب نومونه دې همېشه دپاره پۀ پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي-

اوس دا کاوش ستاسو پۀ مخکښې دے- نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت پۀ معيار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب پۀ ګټه ورولي- امين-

پۀ درنښت

نقيب الله سالک

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے ځوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسیقی زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو۔ خلیل د اورېدو سره سم اوویئل چې " والله یظهر من هٰذ ا شيءٌ" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښی تېرېدلو چې دۀ د څټک مسلسل اوازونه واورېدل۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسیقی د مینې لهٔ کبله د دهٔ د خلې نه ووتل
چې " والله یظهر من هٰذ ا شيءٔ" معنا دا چې
قسم دے لهٔ دې نه به څهٔ راوځي -

د دې علم دپاره د "عروض" نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکې مکرمې پهٔ
ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو ا و د مکې
مکرمې یو نوم "عروض" هم وو نو ځکه یې
دې علم ته عروض اووے-

د عروض ټکے د معروض نه و
دے چې تلې ته وایي -اوس د دې علم پهٔ
مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه
یې ورته عروض اووے-

پهٔ عربۍ و یبپانګه (لغت)
کښې د عروض معنا داسې ده "هغه پلنه لاره چې
د دوو غرونو تر مینځ وي" پهٔ داسې لاره خلق د
یوهٔ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې
دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے
چې د موزون ا و غیر موزون کلام پېژندګلو
راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسی نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - پۀ دغه وخت کښې پۀ يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلي" او "ارجل" يعني لاس ا و پښې ويئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو پۀ توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کرېدے - د حرکات او سکنات لۀ مخې ټکي پۀ درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسۍ)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب پۀ خېمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ ا و مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

OWNED BY 0300 9792115

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - پۀ شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځۀ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څۀ بل شمېر وي -

پۀ يو سل او اويا (۱۷۰) صدۍ هجرۍ کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څۀ تلې پۀ لټون کښې پۀ بازار کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعری د وزن پۀ بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا پۀ رڼا کښې د عربی ژبې ورومبے شاعر د نوح ؑ زوي د سام پۀ ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوح ؑ ځلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام پۀ ا ولاد کښې عرب دي ، دحام پۀ اولاد کښې عجم او د يافث پۀ ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان پۀ طوفان کښې مړ شو)او پۀ فارسی کښې ورومبے شاعر بهرام ګور وو -

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول پۀ وزن کښې دے خوپکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان" ټول پۀ يوۀ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره ښکاره ګندېږي چې د عروضو د ايجاد پۀ وخت پۀ هندی کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنی شننې او څېړنې نه دا خبره هم ښکارنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم پۀ پۀ وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" پۀ سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتٰی تنفقوا" پۀ رمل کښې ، سورۃ الکهف پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طویل کېښي ، سورة الدهر پهٔ منسرح کېښي ، سورة سبا پهٔ رمل کېښي ، سورة مؤمن پهٔ مضارع کېښي ، سورة الانفال پهٔ بسیط کېښي او سورة توبه پهٔ وافر بحر کېښي دے- چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې پهٔ دوي باندې حجت شي ا و د نهٔ پوهېدلو بهانه يې نهٔ شي پاتې- د عقیدې لهٔ رویه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے-نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نهٔ خو د عقیدې لهٔ رویه شعر ویل کېږي ا و نهٔ د شعر د تعریف لهٔ رویه -

د خلیل عروض د عربۍ ژبې د نزاکت پهٔ چاپېریال کېښي رازېږېدلي وو- د فارسۍ شاعرانو ، د عربۍ کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسۍ د شاعرانو پهٔ ګام باندې ګام کېښودو- یاده دې وي چې پهٔ دغه وخت کېښي پهٔ هندۍ کېښي دا علم موجود وو چې نوم يې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نهٔ وو- د عربۍ ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره پښه او ځپلۍ نهٔ شول ولې چې د دواړو ژبو پهٔ مزاج کېښي ډېر توپیر وو- نو ځکه د اردو پهٔ عروضو کېښي فقط دومره ترقي وشوه څومره يې چې د عربۍ نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څهٔ خو د عروضو علم ګران دے خو څهٔ د اردو شاعرانو توجه هم نهٔ ده ورکړې-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

پۀ پښتو کښې پۀ دېواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور وبخښل- د پښتو پۀ غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپېل کېږي - پۀ هغه وخت کښې د عربۍ ا و فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - پۀ دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ پۀ عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه لۀ عربۍ ژبې نه پۀ ډېر څۀ کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نۀ شروع کېږي خو د پښښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ پۀ یوۀ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه پۀ یوۀ ځاي نۀ شي را تللې خو پۀ پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو پۀ ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي پۀ اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو پۀ عربۍ کښې داسې نۀ ده - نو د عربۍ عروض پۀ پښتو کښې ځاي نۀ شول خو بیا هم پښتانۀ شاعران پۀ شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول ا و فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربۍ عروض اړول را اړول چې ښکه تړې کار واخلي - په دغو شاعرانو کښې یو دولت لواڼے هم وو څوک چې د پلار له طرفه حسن خېل لواڼے او د مور له طرفه وردګ وو- د ده وطن جلال اباد یا رشید اباد وو- د پیداوښت درسته نېټه یې نه ده معلومه خو د کلام نه یې دا معلومېږي چې تر یو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجرۍ پورې ژوندے وو - دولت لواڼے د پیر روښان عقیدت مند ا و د میرزا خان ا نصاري شاګرد ا و مرید وو - د ده په دېوان کښې څو داسې غزل هم شته چې په عربۍ عروضو باندې برابر وو - دا په پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د ده نه علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربۍ عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د یوه وحدت له اصله

د کثرت شول ډېر فروع

یا لکه د میرزا خان انصاري دا بېلګه :

په وحدت له هره جوده بېګانه یم

په کثرت کښې د میرزا په خله ویېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا پهٔ کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې پهٔ پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان پهٔ کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوهٔ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

پهٔ عروضو د ټینګار پهٔ ترځ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لهٔ چا نه پهٔ پښتو کښې ما میزان لید نهٔ دے

میرزا پهٔ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندهٔ نهٔ شي

هم ما لره یو خو بحره پهٔ ډېر مېښود راغلي

پهٔ دې شعر کښې د دهٔ مراد هم دغه څپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سېلاب رکن، د دویم خجن سېلاب رکن ، د دریم خجن سېلاب رکن او د څلورم خجن سېلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پهٔ آګاهانه توګه پهٔ خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو (قسمونو) کښې کله پهٔ لومړي خجن سېلاب ، کله پهٔ دویم خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب ، کله پۀ دريم خجن سېلاب او کله پۀ څلورم خجن سېلاب کښې مصرعې ليکلې دي - د باندينې شعر اوله مصرعه يې پۀ د ريم خجن سېلاب سره او دويمه مصرعه يې پۀ دويم خجن سېلاب سره ليکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هڅو شاعري نۀ بولي لکه چې وايي :

چې چا دے شعر کړے بې ميزانه، بې عروضه
دا هيڅ شاعري نۀ ده يو څو سپي دي ټمبدلي

کاظم خان شېدا

(؟۱۱۳۵م - ؟۱۱۹۳م هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربي عروضو سره د پښتو سمون نۀ خوړلو ته ځينې شاعران د پښتو ناهلي او بې نظمي وايي - دا خبره د پښتو يو لوي استاد او نازک خياله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وايي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لۀ اوزانه مختلفه
لۀ ميزانه منحرفه
پۀ ميزان باندې س چې را شي
هر کلام ته و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله چې پۀ تقطيع شي
ګهې طعن ګهې تشنيع شي
اراسته پۀ قانون نۀ شۀ
کالموزون شۀ موزون نۀ شۀ

(دېوانِ کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه "بې نظمه او بې نظامه" بولي هم ځو بيا يې لکه د نورو ځينې شاعرانو داسې هم نۀ دي کړي چې پۀ عربی عروضو کښې يې د پښتو شعر پۀ زور د ځايولو هڅه کړې وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پۀ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ پۀ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نۀ ده خو "د موزون پۀ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتيجه هم پۀ لاس راځي چې هغه د پښتو د يوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

OWNED BY 0300 9792115

د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا د ے - دۀ د ژوند زيانه برخه د هندوستان پۀ رامپور کښې تېره کړې وه - ځکه يې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان شېدا د مېجر راورټي د تحقيق پۀ رڼا کښې د خوشال خان کړو کېږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لېږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو په لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغۀ د احمد شاه بابا په زمانه کښې (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لېږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دۀ د ازاد نظم په صورت کښې په عربی عروضو په پښتو ژبه کښې یو وړه " کتاب د پښتو عروض" ولیکلو - په دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه په زیاتولو کښې دا یو مهم ګام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لۀ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نۀ شول - میاشرف څۀ کار په پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعرئ یې د پښتو په وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې په دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے

بندي په بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د " میاشرف عروض" په نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لۀ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دیوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ -۱۹۸۹ عیسوي)

پۀ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څۀ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانۀ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) پۀ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - پۀ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پۀ ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دۀ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

OWNED BY 0300 9792115

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څۀ نظام جوړ کړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دۀ پۀ خبره غوږ ونۀ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې پۀ عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" پۀ نوم چاپ شوه - د بېلګې پۀ توګه د دۀ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا
زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پۀ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لۀ یاره تلخ شي

پۀ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر یې کا

سمندر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې پۀ یو شمېر بحرونو کښې نظمونه ویئلي دي - سمند ر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې لیکي چې پۀ پښتو کښې د هیڅ یوۀ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پۀ تله برابر نۀ دے خو د سمندر خان دا نظر صحیح نۀ ښکاري ولې چې د دۀ نه مخکښې پۀ تول برابر نظمونه ویئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لۀ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دمیا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لۀ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري پورې یقیني دے-دولت پخپله وایي چې :

OWNED BY 0300 9792115

دا وزن دےصحیح پرې وکړه نظر

فاعلا تن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پۀ تحقیقي تاریخي بنیاد نۀ وي پېش کړے نو که داسې وي بیا د دۀ د نظر نۀ د عروضو انتهایي او شدید ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پۀ لاندیني عربي بحرونو کښې لیکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستاکه چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې

وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواڼي دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ

عمره کم

مدید ، لکه د رحمان باباؒ دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لۀ دې سره سره چې څۀ نا څۀ یې د عروضو پۀ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپیز او خجیز سېستم لړه یا ډېره منښته کړې ده خو بیا هم د تدریس ، لیکنې او څېړنې لۀ لارې پۀ خپل زاړۀ او "انتیک" سیستم باندې ټینګ او ټرینګ پا شوے دے او د ژوند تر پایه یې د هغۀ سخته دفاع کړې ده - پۀ اوږد مهالې استادې بهیر کښې یې لۀ دولت لوانې او میاشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهایي جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضي نمونې به یې بیا بیا رامخته کولې - پۀ دې لړ کښې یې د نیم اولسي شاعر بهایي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئیات" را اخیستي دي چې پۀ عربي عروضو کښې دي او "کلیات" یې چې د پښتو تول و تال لري دومره پامور نۀ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دۀ اثار چاپ کړي دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو پۀ نوم یو هم د شعر پۀ دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې څنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راې ورکړه -

پۀ کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچي مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو پۀ دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو څکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه پۀ یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب پۀ کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " پۀ نوم چاپ شو -

OWNED BY 0300 9792115

لکه څنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو پۀ نومونو کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې پۀ پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - پۀ دې لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش درانې داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې پهٔ ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو پهٔ لړ کښې یې عددي کلیات پهٔ کار راوستل- د دې نومونو غټه ګټه دا ده چې دا نومونه پهٔ اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش درانې د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما پهٔ نظر کښې ، د عروضو د ښودلو پهٔ ترڅ کښې ښاغلي درویش درانې چې د تدریس کومه طریقه پهٔ دې ذکر شوي کتاب کښې پهٔ کار اچولې ده هغه " د اسان نه د مشکل پهٔ لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نهٔ صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شیدا او درویش دراني ، د پښتو په ځانګړي عروضي نظام باندې ټینګار کړیدے بلکه ورسره یې دغه نظام را برخېره کړے هم دے - ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې په بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (میټرک سیستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپیز (سېلابي) او خجیز دے- موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونیک دے -

OWNED BY 0300 9792115

پروفیسر دانیال مکنزي د لندن په پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر په حقله په وېلس کښې ډېر ګټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپیز دے او په عملي توګه یې د ډېرو دیواني او اولسي شعرونو په سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپیز – خجیز نظام نه کار ا دے د مصرعې دننه یې ویي خج (د ټکي خج) هم په ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا یې په پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجیب منلي څوک چې فرانس میشتي پښتو ادبپوه ،لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي په پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر پۀ حقله يو اوږد ليک راالېږلی وو- د هغه اوږدۀ ليک نه د دۀ دريز هم ښکاره کېږي - دے وايي چې د شپاړسمې پېړۍ پۀ پاي کښې د پير روښان (۱۵۲۴- ۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - پۀ دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - پۀ دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو پۀ پراخه پيمانه لۀ پارسي څخه هم د لغاتو پۀ برخه کښې ،هم د مفاهيمو پۀ برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي پۀ ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو پۀ ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو پۀ دې کار کښې څۀ ډېر برياليي نۀ شول -

د دوي پۀ فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، پۀ دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي پۀ نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر لۀ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نۀ غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه په بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري اګرکه په ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاء او په پښتو کښې څپه وايي -

تعریف : په یوه ژبه کښې د یوۀ یا زیا تو غږېزو ټکو هغه ټولګه یا ټوټه ده چې

لۀ یوۀ خپلواک یا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

یا لۀ یوۀ واوېل او یوۀ یا څو

بېواکو یا کنسونینتس (b,d,g,h,f,j,k,l...) ،

یا لۀ یوۀ واوېل او یوۀ

نیمواک یا سیمي واوېل (w,y) ، او

یا لۀ یوۀ واوېل ، یوۀ سیمی

واوېل او یوۀ یا څو کنسونینتونو

څخه جوړه شوې وي او په یوۀ ځاي په یوۀ وخت په یوۀ وار سا ا یستلو یا د خلې خوځولو نه راوځي - یو خپلواک (واوېل) یواځې هم ځان ته څپه جوړو شي - د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو په ملګرتیا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - یو بېواک یا نیمواک د خپلواک د ملګرتیا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه په ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

(diphthong) هم څپه شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګك یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سېلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوۀ قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نۀ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وېنا په مهال یو ځل خلۀ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوۀ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے-

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، په "ښاد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورۀ" کښې "ۀ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوۀ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

OWNED BY 0300 0792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پهٔ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نهٔ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پهٔ مينځ کښې راشي يا د ټکي پهٔ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پهٔ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکي لکه غرهٔ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لهٔ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سېلابيز ټکي لکه قصه ،

واوره ، کلکه ، پوزه ، غړي ، غوړي او داسې نور

OWNED BY 0300-9792115

درې سېلابيز ټکي لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سېلابيز ټکي لکه

بريالیتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غړ پوهنه او داسې نور

پهٔ يوهٔ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوهٔ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځایه راخوځوي
لکه "ځي" د یوۀ سپلاب ټکے دے چې پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےیا لکه چې ، مې ،
دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د یوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سپلابیز دي خو پۀ دغو درو واړوکښې لومړے سپلاب د یوۀ حرف دے-

یو حرکت او دوه حرفونه : دلته یو حرکت د یوۀ حرف لۀ خوځولو پس یو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم یو سپلاب جوړوي یعني د یوۀ حرکت پۀ ملګرتیا کښې لۀ دوو حرفونو هم یو سپلاب جوړیږي لکه سَر ، لَس ، ا وښ ، شین او داسې نور -

یو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سپلاب کښې یو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرد ، شپون ، وران او داسې نور-

یو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سپلاب کښې یو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، وروست ، خوند ، ژوند او داسې نور -

یو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سپلاب کښې یو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د یوۀ سپلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دریم حرف باندې د زوَر حرکت دے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ،
لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster)
جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه
حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اتۀ ډوله دي - په دې لړ
کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱- ځو	cv	۲- ورا	ccv
۳- ځم	cvc	۴- خپل	ccvc
۵- ګرد	cvcc	۶- شرنګ	ccvcc
۷- شخوَل	cccvc	۸- شخوند	cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نۀ ادا کېږي ،
په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نۀ
راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت
لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینې
دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سېلاب : د وېنا په وخت چې
په کوم سېلاب باندې زور یا فشار راځي هغه ته خجن
یا دروند سېلاب وایي -

سپک سېلاب : د وېنا په وخت چې
په کوم سېلاب باندې زور یا فشار نه راځي هغه ته
سپک سېلاب وایي -

لنډ او اوږد سېلاب

لنډ سېلاب : لنډ سېلاب هغه سېلاب دے چې هر ځای او هر وخت د یوه سېلاب په توګه کارو شي - د اوږده سېلاب نه علاوه نوره ټول سېلابونه لنډ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سېلاب :په یوه مصرعه کښې د خجنو سېلابونو په قطار کښې هغه اخیرنې خجن سېلاب ته وایي چې د دوو یا درو سېلابونو ځای ونیسي ، او بحر ته هیڅ نقصان هم نه ورکوي -

د پښتو په زیاتره بحرونو کښې دا ګنجایش شته دے چې د مصرعې اخیرنې یو یا دوه سېلابونه یې کم کړي شي دلته دا اخیر دروند سېلاب ، چې ورته اوږد سېلاب هم وایي ، د دوو یا درو سېلابونو ځای ونیسي - خلاصه یې دا ده چې د اوږده سېلاب په مصرعه کښې د هماغه بحر له بلې مصرعې څخه یو یا دوه سېلابونه کم راځي - دغه اوږد سېلاب د پخوانیو او اوسنیو دېرو شاعرانو په شاعرۍ کښې شتون لري لکه د رحمان بابا رح د غزل دا دوه بیتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو پۀ ځاي ناست وي عام د ستا
زۀ رحمان دعا سلام پۀ هغۀ وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سپلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سپلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سپلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سپلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاي پۀ رکن کښې د اوږد سپلاب پۀ توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربي او پښتو پۀ سپلاب کښې فرق

د عربي عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي پۀ جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت لۀ وجهې اوس عربي ته هم د سپلاب تصور پۀ ورکړد بد لو دے- د عربي سپلاب پۀ دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راکډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل پۀ توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلابه ټکے دے پۀ لومړي سپلاب "س" باندې زوَر دے او پۀ دويم سپلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي يو متحرك او بل ساكن - پۀ عربي عروضو کښې پۀ سپلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې پۀ عربي عروضو کښې د سپلاب شومره وا يا كميت (quantity) ارزښت لري - خو پۀ پښتو کښې د سپلاب کميت نه ، بلکه کيفيت يا څرنګوا (quality) ارزښت لري-

پۀ پښتو کښې "سفر" او "سرور" پۀ وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربي عروضو تلې ته واچوونو بيا يې پۀ وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سپلاب لۀ يوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سپلاب لۀ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دويم سپلاب لۀ دوو دوو حرفونو جوړ دے - پۀ پښتو کښې دا نۀ شي چې پۀ سپلاب کښې حرفونه شو دي بلکه دا کتل کېږي چې سپلاب خجن دے او که سپک -

خج (فشار)

دې ته پۀ فارسي کښې فشار ، عربي کښې خج ، پښتو کښې دروند وا يا زور ا و پۀ انګرېزي کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو پۀ اصطلاح کښې خج پۀ يوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنې يوونو (واحدونو) پۀ لړ کښې يو ټکےد سا ا يستنې لۀ فشار سره پۀ زيات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت وويئل شي او دغسې يوۀ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا ورروبخښي او هم لۀ دې وجهې د ټکي معنا ا و پۀ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پۀ پښتو څپيز - څجيز سېستم کښې څج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

څج د ژبنی جوړښتونو يا چاپېريال لۀ مخې پۀ څلور ډوله دے؛

١ - څپيز څج : دغه څج پۀ څپه کښې دننه پۀ حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اوربدل هم پۀ څپل سر اخلي لکه پۀ "سپين"کښې "ي" باندې څپيز څج دے۔

٢ - ويي څج (کلمي يا د ټکي څج) :چې د يوې کلمې يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پۀ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور-غ+زور -وي) دے ، پۀ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي څج تا د کلمې څج لري ، پۀ "کتمل" (کت- مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي څج لري - که پۀ يوه څپه کښې څج پۀ څپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوۀ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" په لومړي خج سره ګڼله ، کره او په دويم خج
سره غوټه ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې په دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نه شته ، صرف د ټاکلې څپې په ټاکلي ځاي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې په يوه عبارت کښې يو توك يا ټکے په زور سره وويئل شي لکه په "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا په "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج په لړ کښې د"جونو" له دوارو څپو (جو–نو) لومړۍ څپه خجنه ده - دلته له غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

OWNED BY 0300-9792115

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج :چې ديوې غونډ لې(جملې) دننه يو ټکے تر نورو په زيات زور، لوړوالي او فشار سره وويئل شي او په دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه - -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار په وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې په معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زۀ **چاې** څښم

- زۀ چاې **څښم**

پۀ اولې جملې کښې خج پۀ " **زۀ** " باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "څوک چاې څښي ؟ "

پۀ دویمې جملې کښې خج پۀ "**چاې**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تۀ څۀ څښې ؟ "

پۀ دریمې جملې کښې خج پۀ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پۀ جواب کښې اصرار دے چې "تۀ چاې مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ ټکو (کلمو) کښې د ویې خج (کلمې خج) ځایونه :

د پښتو پۀ ځینو ټکو کښې پۀ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پۀ ځینو ټکو کښې پۀ دویم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارۀ ، تربور - - -

پۀ ځینو ټکو کښې پۀ دریم

سېلاب خج راځي لکه الوتنه ، الوتکه ، جنګ ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنيزوالي - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ پنځم

سېلاب خج راځي -

پهٔ ځينو کښې پهٔ شپږم

سېلاب خج راځي -

او پهٔ ځينو ټکو کښې د پاي

پهٔ سېلاب خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

پهٔ پښتو کښې د نورو ټکو پهٔ مقابل کښې د پايخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لهٔ مخې خج هيڅ کله لهٔ څلورمې څپې وروستو نهٔ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځهٔ يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراګووا ، پهٔ پښتو شاعرۍ کښې نهٔ شي راتلې - د ا ر (اصل) لهٔ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پهٔ وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پهٔ يوهٔ ټکي کښې پهٔ خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاي ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سېلابيز ټکے دے چې خج يې پۀ لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سترګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سېلاب نه دريم سېلاب ته لاړ شي - پۀ "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج پۀ دريم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے پۀ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پۀ پښتو کښې غونډ ، عربۍ کښې رکن ا و انګرېزۍ کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه يې سپک وي - د رکن پۀ خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پۀ پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- پۀ اوږدۀ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو سېلاب لازمي خجن يا دروند وي - په پښتو شاعرۍ کښې زيات استعمال د اوږدۀ رکن شوے دے-اوږدۀ رکنونه په شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدۀ رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې خپل ځاي يا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سېلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو- په لنډ رکن کښې دوه سېلابونه سپک وي او يو سېلاب لازمي دروند وي - په پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه په شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې ځاي يا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږدۀ رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو په لړ کښې د خجن سېلاب ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لاندينې قالبونو کښې د سپک سېلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سېلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کارو و ؛

۱-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے،او نور يې سپک دي -

۲ - دويم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دويم اوږد رکن وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دریم اوږد رکن وایي چې دریم سېلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

۴ - څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وایي چې څلورم سېلاب یې خجن دے، او نور یې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بیا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سېلاب خجن دے؟نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته لومړے لنډ رکن وایي چې لومړے سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ویئل کېدل)

۲ - دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته دویم لنډ رکن وایي چې دویم سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

۳ - دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته دریم لنډ رکن وایي چې دریم سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ. ته ښکاره شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب په حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه په ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلا ب هم دے چې په خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱ ۲ ۳ ۴) خاصه دا ده چې په مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي په پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې په سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو په اخير کښې په نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پيا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سېلاب پيا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو رکن زيات نا زيات څلور ځله او کم نا کم يو ځل تکرار کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافيه وال شعر کوشني ترين (له ټولو وړو) يوون يا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې يو شعر يا بيت جوړوي - يوه بشپړ شعر ته "فرد" وايي - مصرعه د يوه شعري ځېل (دوبيتۍ، څلوريزې، چاربيتې، غزل، قصيدې - - -) رغنده ټوک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځينې اولسي شاعران بيت ته کړۍ او مصرعې ته نيمه کړۍ وايي -

په اروپايي ژبو کښې د مصرعې او بيت توپير (فرق) نه شته او کوشني ترين موزون يوون يې هماغه ليکه ده چې په انګرېزۍ کښې ورته (line verse) يا په لنډه توګه (verse) وا يي او د زمونږ يوه بيت يا شعر ته "جوړه ليکې" (verse couplet) وايي چې لا تيني سرچينه يې (versus) ده - د شعر ويي (ټکي) په عربۍ او اريا ني دواړو ژبو کښې شتون لري-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سپلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لهٔ ټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سپلابه او لهٔ ټولو اوږده مصرعه شل سپلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې په حقله د مجاور احمد زیار د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لهٔ مخې د پښتو دیواني شعر لنډ ترینه مصرعه اووهٔ څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا په نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او په اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لهٔ مخې تر یوهٔ غونډ (څلور څپیز رکن) کوشني کیدے شي او په ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم ټوټې موندلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې ټوټې ازما شوے دے-نورزیا تې اوږدوا یې ځکه خوند نهٔ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور په یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نهٔ لري - حالانکه په ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپیزې ټوټې هم موندېږي لکه نصرالله حافظ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق پسرلي تر دودیز(شپاړس څپیز) برید وراړو دے او تر شل څپیزې او یا هم پورته ببلګې یې ازمایلې دي - پهٔ ازاد قالب کښې اسماعیل یون خپلي مصرعې تر دیرش څپیزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سیال صیب یو داسې غزل پهٔ ګوتو را دے چې د هرې یوې مصرعې لنډوا یې د یوهٔ سیلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (یو سیلابیزې) مصرعې ته څهٔ پیغام وردننه کول ، مقصد یت او شعریت شاملول که نا ممکن نهٔ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي پهٔ لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادریس خان ادریس او د ممتاز اورکزي تر شل څپیزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو غبرګې مصرعې وې (د لسو څپو نه پس پکښې وقفه وه) نود داسې شل څپیزو پهٔ یوه سا ویئل او لوستل هم اسان وي او مقصدیت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژورو کښې لۀ ښخېدلو مخکښې ، مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زېر و بم پۀ دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے -

د زېر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زېر و بم پۀ دې کاغذ باندې د کرښو پۀ صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاړلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو پۀ حرکت کښې ، او د اواز پۀ زېر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نۀ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نۀ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

OWNED BY 0300-9792115

اوس د باندیني بحث وضاحت پۀ یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زېر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل پۀ پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره پۀ پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ اومحبوب پۀ رابللو چاته ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پۀ زړۀ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لۀ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مینو! تاته ځۀ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لۀ هر ګل او لۀ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ما پۀ خپل سر د ښېټ نيکۀ ګلشن کښې ښۀ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لۀ لوري /\/\/\/\/\/\/\/

دا" کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نۀ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پۀ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې- یاده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نۀ وو-

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پۀ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي-

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويئلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هيڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکاړلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نۀ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاږلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر[١٥] وو نو اوس بيا مونږ ويئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے -

اوس که سړے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (١٥) سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (١٥) دي - ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه يا غزلې پۀ اوږدوالي کښې يو برابر نۀ وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سېلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شننې (تجزيې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاږل پۀ يوۀ شان نۀ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زیرِ تجزیه مصرعه پهٔ وزن کښې نهٔ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام پهٔ وزن کښې وي نو د دوي پهٔ کلام دا مشق ښهٔ ښکلے کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پهٔ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلوملو دا ذکر شوې طریقه د پښتو پهٔ اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وایي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پهٔ یوهٔ خاص او ټاکلي شوي ترتیب پهٔ یوه مصرعه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب پۀ يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو پۀ دغې جملې کښې بحر راشي او جمله پۀ مصرعې بانديې بدله شي -

پۀ هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه پۀ طبعي توګه څرګندېږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - پۀ پښتو کښې پۀ طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ پۀ شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځهٔ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پهٔ پښتوشعر کښې پهٔ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پهٔ څلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پهٔ رڼا کښې)

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت) لهٔ مخې د پښتو شعر مصرعه لهٔ پنځهٔ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۵،۶،۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پهٔ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتهٔ څلوېښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره پرې بله اتهٔ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ییز رنګا رنګي (لـهٔ یوې ځپیزې تر دوه پنځوس ځپیزې) ورسره پهٔ پام کښې ونیسو یعني یو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو یوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پهٔ دې باندینی تجزیه کښې ، زما پهٔ خیال' وزن د بحرسره هم معني ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانیو او اوسنیو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بیا مونږ ته پهٔ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پهٔ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم باب : تقطيع او د تقطيع قاعدې

تقطيع

په انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطيع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - په انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې په يوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " ټا شوے ترتيب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتيب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو يو خاص او مقرر داسې ترتيب دے چې په يوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتيب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطيع تعريف : د علمِ عروض په اصطلاح کښې تقطيع دې ته وايي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بيا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحيح راشي -

د پښتو شاعرۍ په تناظر کښې به د تقطيع تعريف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاي ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سپلاب ده ، سپلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – پۀ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي او هر یو حرکت یو سپلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پۀ پښتو کښې څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پۀ خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور " ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "دېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه" -

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سپلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ –ساکن ټکے سېلاب نۀ شی جوړو -

۶ – زور ځان لۀ سېلاب

رغوي لکه "زما" ، رڼا ، او څنګه- پۀ دې درو وارو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ کړے دے-

۷ – ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس سېلاب جوړوي لکه "لَر" ، "بَر" او "غَر" ټکو کښې "ر"-

OWNED BY 0300 9792115

۸ –کله د یوۀ متحرک حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پۀ مینځینې حرکت پورې ښخ شي او یو سېلاب جوړ کړي لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ – کله د یوۀ متحرک ټکی

نه شاته دوه یا درې ساکن حرفونه راشي لکه دوست ، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش حرکت پورې ونخښلي او یو سېلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سېلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نهٔ دے بلکه دا کتل شي چې پهٔ مصرعه کښې خجن سېلاب بې ځایه شوے خو نهٔ دے.

۱۱ - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه

رکنونه کارول کېږي ، پهٔ یوهٔ قسم رکن کښې څلور سېلابونه وي چې اوږد رکن ورته وایي او پهٔ دویم قسم رکن کښې درې سېلابونه وي چې لنډ رکن ورته وایي-

۱۲- د اوږدهٔ رکن تکرار اوږد

OWNED BY 0300 9792115

رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پهٔ هر رکن کښې یو

سېلاب لازمي خجن وي پهٔ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سېلابونه وي - د اوږدهٔ رکن (څلور سېلابیز) خج یا پهٔ لومړي سېلاب ، یا پهٔ دویم ، یاپهٔ دریم ، او یا پهٔ څلورم سېلاب راځي او لهٔ څلورم سېلاب وروستو نهٔ شي را - د لنډ رکن (درې سېلابیز)خج یا پهٔ لومړي یا پهٔ دویم او یا پهٔ دریم سېلاب راځي - د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لهٔ دریم سېلاب وروستو نهٔ شي
را -

۱۴- د دوو سېلابونو رکن هم
پهٔ پښتو شاعرۍ کښې نهٔ شته -

۱۵ - اوږد رکن (څلور څپیز)
کم نا کم یو ځل ا و زیات نا زیات څلور ځله
تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې پهٔ هغهٔ کښې پوره رکن هم
څلور ځله او نیمګړے رکن هم څلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زیات نه زیات څلور ځله تکرار کېدے
شي -

۱۷ - د رکنونو پهٔ قطار کښې
د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ د شعر
خجن سېلاب راځي او د رکن سپک سېلاب
ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سېلاب راځي
-

۱۸ - که د رکن خجن
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
سېلاب راشي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

۱۹ - خج پۀ خپل ځاي
ټينګ ولاړ وي او يون نۀ کوي خو اهنګ پۀ
مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکی چی پۀ
يوائې ځان هيڅ معنا نۀ ورکوي بلکه د
بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا
ورکوي ، تل د سپک سېلاب پۀ توګه
کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،
نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکی چی پۀ
يوائې ځان معنا ورکو شي ، خجن
هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه
، څۀ ، زۀ ، ښۀ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ
رکن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن او
د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن د تکرار
نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سېلابیز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴

| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳

۴| د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پۀ اخیر کښې د یوۀ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې د یوۀ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کښې
عادي او منطقي خج په اخيرني
سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځه يا
زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو
کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو
داسې ټکي په پښتو شعر کښې نۀ شي
راتلې ، ولې چې د اوږدۀ رکن خج تر
څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را -

۲۸ - لۀ درو سېلابونو کم لاندې
باندې وا دومره غټ تاوان نۀ لري
لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

OWNED BY 0300 9792115

۲۹ - په خپل عروضي نظام کښې
چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي په هغو کښې د ګوتو وهلو
ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم
څوک څۀ نا څۀ کول غواړي نو هغه د
بحرونو په وروستينيو رکنونو کښې
کېدې شي لکه دا چې ، که د يوۀ بحر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ پاى كښې نيمګړے ركن وي نو بيا
هغه ورپوره كړے شي يا كه پهٔ پاى كښې
پوره ركن وي نو بيا هغه نيمګړےكړے
شي خو شرط به دا وي چې پهٔ دغسې
كولو سره بحر كوم شكل اخلي پهٔ هغهٔ
كښې به اهنګك هم وي او لهٔ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پهٔ تقطيع كښې دا اړينه
(ضروري) نهٔ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، يا پيښ ته مخامخ پيش او يا زير ته
مخا مخ زير راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطيــــــــــــــــــع
دار و مدار پهٔ اواز باندې دے نهٔ پهٔ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پهٔ
پښتو كښې نهٔ شته خو كه چرته د عربۍ پهٔ يوهٔ
ټكي كښې راشي نو دا به د "اَ" برابر وي او يو
سېلاب وي -

۳۳ - چې پهٔ كوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب + بَت) او تصوّر (تصو + وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه پهٔ فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربی ټکی اخیر ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوريٰ ( ) د الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - پهٔ دې ټکي کښې دوه واوونه یو سپلاب جوړوي -

OWNED BY 0300-9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې پهٔ ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع پهٔ وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - پهٔ دې لړ کښې د مصرعې لومړي څلورو سپلابونو ته فکر کېږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که څلورم سپلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب یې خجن وي نو په دې مصرعه کښې
لومړے اوږدرکن په کار راو شوے دے-اوس
د ځلورو ځلورو سېلابونو رکنونه جوړوو که دا
لومړے اوږد رکن یو ځل را وي نو دا د
لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده
،که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد
رکني بحر د دویم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا
رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د
دریم ښاخ مصرعه ده - که ځلور ځله دا رکن
تکرار شوے وي او یا دا مصرعه د لومړي ښاخ د
مصرعې غبرګ صورت وي نو بیا دا مصرعه د
لومړي اوږد رکني بحرد ځلورم ښاخ مصرعه ده -
لنډه دا ده چې د خجن سېلاب نمبر(شمېر) به
درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم
وي او د رکن تکرار (یو ، دوه ، درې ، ځلورځله)
به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - په یوې مصرعی باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دریم
سېلاب یې خجن دے بیا به د دې تقطیع په لنډ
رکن (درې سېلابیز) باندې کوو- طریقه به د

OWNED BY 0300-9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر ۳۸ کارولې شي - بيا به د لنډۍ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم-

۴۰ - پۀ ځينی ځای کښی پۀ

يوۀ شعري ځېل کښې د يوې ځپې يا زيا د وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل راځي چې لۀ خچپاي سربيت (مطلع) سره شروع شوے وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعر يې پۀ اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه دارې مصرعې د بې قافيه (ناپښېليزو) مصرعو نه يو يو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دريم اوږد ۱۲ رکني بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخيري خجن سېلاب يولسم دے - اوس که يوه مصرعه پۀ يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي او بحر ته هيڅ زيان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل ټولې قافيه دارې مصرعي يولس سيلابه راځي او بې قافيه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا لۀ کومه را پيدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پۀ هر لوري يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لۀ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پۀ کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ – د تقطيع پۀ کار کښې د رکن سپلابونه يوۀ تر بله لرے او جدا ليکل کيږي ولې چې د خجن سپلاب پۀ پيژنګلو کښې څۀ ابهام نۀ شي پا –

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دودیز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي یو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - په دې باب کښې مې د رکنونو په قالبونو کښې د سېلابونو په ځاي اعداد (هندسې) لکولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې په هند سه باندې ضمه (ُ) لګولې ده خو د مصرعو په تقطیع کښې مې صرف په خجن سېلاب ضمه (ُ) لګولې ده او په سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نۀ شته - د تقطیع په وخت د مصرعې په اخیري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نیمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دویم اوږد رکن دویم اوږد رکني بحر ، دریم اوږد رکن دریم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او په اخیر کښې یو ځل بیا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر یوۀ بحر بیا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځۀ ښاخونه لري -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې لومړے سپِلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سپِلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سپِلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخير کښې درې سپِلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپِلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده - اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه څوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړي
زيرے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکےيم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کاڼے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ په رکنونو کښې تقطيع کوم :

| ۱۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

| يُا خا ل قه | لمُر مې کړه – |

| زُي ر ے د س | حُر مې کړه – |

| مُا س وا لهٔ | خپُل و جود – |

| يُا ﷲ کا | فُر مې کړه – |

| زُهٔ د شب نم | څُاخ يم – |

| خدُا يه !س من | دُر مې کړه – |

| تُهٔ سن ک پا | رس او زهٔ – |

| کُا نړے ي مه | زُر مې کړه – |

| مُي نه د ان | سُا ن راک ړه – |

| دُرد يم چا ره | کُر مې کړه – |

|-------نیمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره يې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه په څلور سېلابيز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب نۀ شته يعنې د اتم سپلاب ځاې خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې را -اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سپلابونو پۀ ځاې سپک سپلاب راشي نو بحر ماتېږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ا۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړېږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سپلابه وي او خجن سپلابونه يې لومړے، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

لا خو مې کتلي درته سم نۀ دي
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدايي پۀ زړۀ غلبېل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

وېشلي شوي دي :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

ا لُا خو مې ک ا تُ لي د ر ته ا سُم نۀ دي ـ ا

ا تُم شه ګک له ا وُښ کې مې لا ا تُم نۀ دي ـ ا

ا غُم د ج دا ا يُي پۀ زړۀ غل ا بُېل ي مه ـ ا

ا دُا شا نې سي ا خُو نه خو د ا زغُم نۀ دي ـ ا

ا ښکُ لي مې چې ا وُګو ري مس ا کُا کوي ـ ا

ا زُۀ به لي و ا ڼُي مه دوي ا ګرُم نۀ دي ـ ا

OWNED BY 0300 9792115

ا زُخم مې دا ا غُي دا مې ع ا لُاج کوي ـ ا

ا سوُے دے م سل ا سُل دا خو مل ا هُم نۀ دي ـ ا

ا پُوه دے د مج ا ذُوب پۀ زړګي ا پُوه دے ښۀ ـ ا

ا ښکُ لي که ول ا يُان نۀ دي څۀ ا کُم نۀ دي ـ ا

نیمګړے رکن ـــــــ۲ـــــــــ۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دریم ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ

کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخیر کښې د درو سپلابونو نیمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه وي او د دویم ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه زیاته وي - خجن سپلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي او باقي نوره سپلابونه یې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا شهرخوک چې نۀ دي خریدار ستا
څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې ولیدۀ بازار ستا
ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده
شهد که شېرین دے ، نۀ شېرین دے تر ګفتار ستا
چا چې تا ته کړے یونظر دے پۀ درست عمر
څو پۀ دنیا پایي نور به تل وي طلبګار ستا
ډېر طبیبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل
راشه حال یې ګوره چې څۀ حال لري بیمار ستا
سر لري خوشال درته پېش کش که دې پکاروي
نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر پۀ رکنونو کښې یې لاندې تقطیع کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

|ُ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |ُ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|نُۀ شته پۀ دا |شُ هرڅوك چې| نُۀ دي خ ري| دُار ستا (¯) ¯|

|څُۀ رن ګه ډېرا تُود دے چې مې| وُ لي دۀ با | زُار ستا (¯) ¯|

|بنُه ده سر وې| وُنه ، نۀ چې |بنُه ده ستا تر| قُ د ه (¯) ¯ |

|شُ هد كه شې |رُ ين دے ، نۀ شې |رُين دے تر ګف |تُارستا (¯) ¯|

|چُا چې تا ته |كرُے يون |ظُر دے پۀ درست |عُ مر(¯) ¯|

|څُو پۀ دن يا |پُا يي نور به |تُل وي ط لب ګُار ستا (¯) ¯|

|ډُېر ط بي بان| رُاغ لل ل كه |رُاغ لل ه سې |لُا ړل (¯) ¯|

|رُا شه حال يې|ګُو ره چې څۀ|حُال ل ري بي| مُار ستا (¯) ¯|

|سُر ل ري خو| شُال در ته پېش |كُش كه دې پ |كُار وي(¯) ¯|

|نُو ره تر دا | څُۀ چې د چا| سُر را شي پ|كُار ستا (¯) ¯|

ا ـــــــــــ۲ـــــــــ۳ــــ نيمګړے ركن

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ۱۵ سېلابونه لري خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (۱۴) سېلابونه لري پۀ دې کښې اخيرې خجن سېلاب (ديارلسم) د اوږد سېلاب پۀ توګه كارو شوے دے پۀ تقطيع کښې د نخښې (¯) نه دغه مراد دے او د اخېري ¯ نه درې سېلابيز نيمګړي ركن ته اشاره ده -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان بابا ؒ دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوا ځوارلس (۱۴) سپلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان بابا ؒ لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زيان زما نقصان زما ، واړه د يار هجر دے
واړه د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نيسي
بې تا مېوه نۀ نيسي ، باغ زما بوستان زما
زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نۀ لري
بې تا هيڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د ځلورم ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع :

| ١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١۴ ١۵ ١٦ |

سُر زما سا	مُان ز ما –	زُارشه ترج	نُان ز ما –
زُار شه تر ج	نُان ز ما –	سُر زما سا	مُان ز ما –
زيُان زما نق	صُان زما –	واُ ړه د يار	هُ جر دے –
واُ ړه د يار	هُ جر دے –	زيُان زما نق	صُان زما –
مُشک زما زعف	ران زما –	ستُا د کو ښې	ځاُو رې دي –
ستُا د کو ښې	ځاُو رې دي –	مُشک زما زعف	راُن زما –
باُغ زما بوس	تُان زما –	بُې تا مې وه	نُۀ ني سي –
بُې تا مې وه	نُۀ ني سي –	باُغ زما بوس	تُان زما –
زرُۀ زما چش	مُان ز ما –	بُې تا هيڅ حال	نُۀ ل ري –
بُې تا هيڅ حال	نُۀ ل ري –	زرُۀ زما چش	مُان زما –

١ ––– نيمګړے رکن ––––– ٢ ––– نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بيا نيمګړے، بيا پوره او بيا نيمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سېلابيزې مصرعې غبرګک شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(۱۴) سېلابه راغله - خجن سېلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سېلاب د غورځېدلو (لومړي نيمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سېلاب سکته يا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غونډې تم کېږي - لوستو پۀ پيوسته توګه او روانۍ سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخيره پورې نۀ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سېلاب ځاي ته به يو سېلاب ورننه کړي نو بيا به د دريم ښاخ پۀ پنځلس سېلابيزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بيا به د مينځ اتم سېلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سېلاب د غورځولو نه پس به يوه څوارلس سېلابيزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم اوږد رکني بحر

دا بحر د دویم اوږدۀ رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | چې دویم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دریم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ یې د درو سېلابونو نیمګړے رکن هم غواړي -

۱ - دویم اوږد رکني بحر (لومړ ے اخ) : دا بحر د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے-پۀ دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه راځي او بیا پۀ بل ځل د درې سېلابیز نیمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سېلابونه دویم او شپږم دي - د غازي سیال یو نظم چې عنوان یې دے " کشمیربه ازادېږي " پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخیستي شوي دي :

OWNED BY 0300 9792115

کشمیر به ا ز ا د ېږ ي

دا خوب به رښتیا کېږي

تر څو به پۀ دا خاوره

دا سرې وینې بهېږ ي

پۀ دغه سرو لمبو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسېږي
د خوېندو لوېتو نه
بېرغ به راجوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

۸ ۷ ۶ ۵	۴ ۳ ۲ ۱
اکش مُیر به ا	زا دُې ږ ي –
ادا خُوب به رښ	تیا کُې ږي –
اتر څُو به پهٔ	دا خُاو ره –
ادا سرُې وي نې	ب هُې ږي –
اپهٔ دُ غه سرو	لم بُو کښې –
اګ لُان به زر	غو نُې ږي –
افر یُاد د مظ	لو مُا نو –
اتر عُر شه به	ر سُې ږي –
اد خوُېن دو لو	پ تُو نه –
ابې رُغ به را	جو ړُې ږي –

ا–––––––––نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دويم اوږد رکني بحر (دويم ـاخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده ده-پۀ دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ا ُ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پۀ پوره توګه راځي او بيا پۀ اخير کښې پۀ درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلابه وي - اوس به د دې ښاخ يو غزل را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د يا ر ستړګو
زۀ هم د کار سړے کړم د يار ستړګو
بې مينې ژوند پۀ مرګ باندې حساب دے
زۀ مړ وم را ژوند ے کړم د يار ستړګو
پو هېږ مه چې هيڅ لا هم نۀ يم
ورځمه که يو کړم د يا ر ستړګو
کېد ے شي که و يار ته مې ورخپل کړي
لۀ ځانه خو پرد ے کړم د يار ستړګو
چې مات شومه د خپل زړګي پۀ سر کښې
زۀ د ا سې يو ا غز ے کړم د يار ستړګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر پۀ قالب کښې يې پۀ لاندېنې توګه تقطيع کوم :

| ١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ |

|پر سُد وم لې|و کړم د |يار ستړ ګو -|

|زۀ هُم د کار|س ړې کړم د |يار ستړُ ګو - |

|بې مُي نې ژوند |پۀ مُرګ بان دې|ح سُاب دے-|

|زۀ مُړ وم را |ژون دے کړم د|يار ستړُ ګو - |

|پو هُې ږ مه|چې هُېڅ لا|هم نُۀ يم-|

|ور ځُ مه که|يو کړم د|يار ستړُګو -|

|کې دُے شي که|و يُار ته مې|ور خپُل کړې-|

|لۀ ځُا نه خو |پر دُےکړم د |يار ستړ ګو - |

|چې مُات شو مه |د خپُل زړګي| پۀ سُرکښې-|

|زۀ دُا سې يو |اغ زُےکړم د|يار ستړُګو -|

١--------٢------نيمګړے رکن

پۀ تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سېلاب خانه خالي ده ، نو د ا څلور واره مصرعې يولس يولس (١١) سېلابونه لري - د دغو مصرعوخجن سېلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوړد رکن هم دوه ځله پۀ پوره شکل کښې را دے او يو ځل پۀ نيمګړي شکل کښې -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دویم اوږد رکني بحر (دریم ښاخ) : پهٔ دې

ښاخ کښې هم هغه دویم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دویم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پهٔ اخیر کښې پهٔ درې سېلابیز نیمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د مطیع الله قریشي یو غزل چې پهٔ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې څمه
زړګے مې بیا د بل دیدن پهٔ طمعه کړه چې څمه
ستا غم مې غموي که پهٔ شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځینې واخله ما بې غمه کړه چې څمه
شپه لاړه د رخصت پهٔ اخیستو کښې سپین صبا شو
تهٔ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې څمه
ما ستا لهٔ دره بېرته د تلو لار لید لې نهٔ ده
دا لار خو تر څهٔ ځایه راته سمه کړه چې څمه
پهٔ تلو کښې یې ویئل چې قریشي بیا به راځمه
خوسترګو یې ویئل چې خاطر جمعه کړه چې څمه

د غزل د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|اش نُا خپ له| وع دُه ل بڼه | مح کُ مه کړه | چې ځُ مه ـ |

|زړ ګُے مې بیا | د بُل دي دن| پهٔ طُ معه کړه | چې ځُ مه ـ |

|ستا غُم مې غ | م وُي که پهٔ| شه رُت مې خ | فا کُې بړے ـ|

|خپل غُم را ځي| نې واُخ له ما | بې غُ مه کړه |چې ځُ مه ـ|

|شپه لُا ړه دا | رخ صُت پهٔ ا| خیس تُو کښې سپین| ص بُا شو ـ|

|تهٔ زُل فې را |خو رُې کړه ر | ڼا کُ مه کړ ه | چې ځُ مه ـ|

|ما ستُا لهٔ دا | ره بېُر ته د | تلو لُار لي د | لې نُهٔ ده ـ |

|د ا لُار خو تر| څهٔ ځُا یه را | ته سُ مه کړه | چې ځُ مه ـ|

|پهٔ تلُو کښې یې| وي ئُل چې ق | ارې شُي بیا به| را ځُ مه ـ|

|خو ستُر ګو یې | وي ئُل چې خا| طر جُ معه کړه | چې ځُ مه ـ|

ـــــــ۱ــــــ۲ـــــــــ۳ـــــ نیمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقیطیع پهٔ تجربه کښې دا ښکاره شوه چې دویم اوږد رکن درې ځله پوره او پهٔ اخیر کښې درې سېلابیز نیمګړي شکل کښې را او خجن سېلابونه یې دویم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي - دا ښاخ هم پهٔ پښتو شعر کښې زیات لیدل کېږي- د ښاخ د اهمیت او شهرت لهٔ مخې ، د تمرین د پاره د سلیم قرار لهٔ یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم لوستونکي کولې شي چې پخپله یې د تقطیع هڅه

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطيع مهارت په مشق منحصر دے -

ولاړ را ته واعظ دے د جنت په منارې
وهلې مې تکيه ده د رحمت په منارې
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قيادت په منارې
خپل وس پرې حاسدانو ، جابرانو کړ تمام
لا خو نخښې لرو د مروّت په منارې
بيا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقيب که وي ولاړ د رقابت په منارې
قراره ! اور چې لګي په جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت په منارې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - دویم اوږد رکني بحر (لورم اخ)

بحر مضارع د عربی عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه یو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دویمه برخه کښې یې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کېږي-

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثمن (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دےچې وزن یې داسې دے :

OWNED BY 0300 9792115

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سېلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، ترینه یوه مصرعه را اخلو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

یار درومي او زۀ نۀ مرم   هرګوره بې وفا یم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دویم سِلاب یې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلا تن وزن دے - د مصرعې دویمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سِلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دویم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

OWNED BY 0300 9792115

دا ښاخ هم د دویم اوږدۀ رکن (۱ ۲ ۳ ۴) د تکرار څخه جوړېږي- د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷)سِلابیزه مصرعه ده - دا اووۀ سِلابیزه مصرعه چې دوه ځله یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴)سِلابونو یوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سِلابیزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دریم رکن یې پۀ پوره شکل تکرار کېږي خو دویم او څلورم رکن یې پۀ نیمګړي شکل کښې-اوس د غازي سیال هغه نظم(کشمیر به ازادېږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښاخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر به ازاد بړي
دا خوب به ربنتیا کېږي
ترڅو به پۀ دا خاوره
دا سرې وینې بهېږي
پۀ دغه سرو لمبو کښې
ګلان به زرغونېږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسېږي
د خوبندو لوپټو نه
بېرغ به را جوړېږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووۀ (۷) سپلابه ده او خجن سپلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره خوارلس (۱۴) سپلابېزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې ځاې شي - لاندینې پنځۀ غبرګې مصرعې به پۀ دې ډول پۀ لاس راشي -

کشمیر به ازاد بړي دا خوب به ربنتیا کېږي
ترڅو به پۀ دا خاوره دا سرې وینې بهېږي
پۀ دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلومانو تر عرشه به رسېږي

د خوبندو لوپټو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

اکش مُیربه ا| زا دُپ ږ ي- | دا خُوب به ربښ | تیا کُپ ږي- |

| ترغُو به پهٔ | دا خاُو ره - | ادا سرُپ وي نې | ب هُپ ږ ي - |

اپهٔ دُغه سروا | لم بُو کښې - | اکُ لُان به زر | غو نُپ ږي - |

| فریُاد د مظ | لو مُا نو - | تر عرُ شه به | ر سُپ ږ ي - |

| د خوُبن دو لو | پ ټُو نه - | بې رُغ به را | جو ړُپ ږي - |

ا----- نیمګړے رکن ----- ۲ ----- نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځینې نیمګړي رکن

(اتم سپلاب د غورځېدو) لهٔ کبله به لوستو پهٔ اووم سپلاب لږ

غوندې ایسارېږي ، پهٔ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د

دې ښاخ د مصرعې خجن سپلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم

دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وینا پهٔ وخت کښې

وروستیني دوه خجن سپلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او

دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا پهٔ وخت کښې پهٔ

سپلاب نهٔ حسابېږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم اوړد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نۀ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نۀ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عيسوي) اخون درويزه باباؒ مخزن وو، چې پۀ کوم ادبي صنف کښې يې وو هغې ته نن ازاد نظم وايي او چې پۀ کوم وزن کښې يې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دريم اوږد رکني بحر" وايي (پۀ دې مفروضو باندې بايد چې خبرېږې وکړې شي) - د مخزن اتۀ سپلابيزې کرښې د ذکر شوي بحر پۀ دويم ښاخ کښې راځي ، دولس سپلابيزې کرښې يې پۀ دريم ښاخ او شپاړس سپلابيزې کرښې يې پۀ خلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دريم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دريم سپلاب يې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتيا دا ده چې د دې هيڅ يو ښاخ هم نيمګړے رکن نۀ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زيات کارو شوے دے.

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - د ريم اوږد رکني بحر (لومړ ے اړخ)

پۀ دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه يو ځل راځي او نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(۴) سېلابه ده او دريم سېلاب يې خجن دے او لومړے ، دويم او څلورم سېلابونه يې سپک دي -دا د پښتو شاعرئ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس يو ځل د لوستلو د پاره د غازي سيال د يوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور

زۀ مجبور

خاو رې شه

ستا غرور

تۀ مې خان

زۀ مزدور

زۀ دې ورور

تۀ تربور

نيت کښې شته

څۀ فتور

اوس يې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې يې ځايوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

| تهٔ مغ رُور - |

| زهٔ مج بُور - |

| خاو رې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تهٔ مې خُان - |

| زهٔ مز دُور - |

| زهٔ دې ورُور - |

| تهٔ تر بُور - |

| نيت کښې شتُه - |

| څهٔ ف تُور - |

۱

OWNED BY 0300 9792115

لکه څنګه باندې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلابونه لري - اوس چې درې سپلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پهٔ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ریم اوږد رکني بحر (دویم ماخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، څکه چې په دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن| ۱ ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي ،او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دریم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍ هم په دې ښاخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د رحمان بابا د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوو چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو په درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غو څوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو په نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګیاه
هیڅ خبر لۀ ځانه نۀ یم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان په خېر دې نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال احوال د چاتباه

د رحمانﷺ بابا لۀ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې

ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨|

| د دل ب روا | پۀ در ګاه (-) |

| نۀ حر مت ل | رم نۀ جاه (-) |

| غو خ وي مې | د زړۀ ولې |

| د چش مأ نو | پۀ ن ګاه (-) |

| هوم ره ق در | مې هم نۀ شته |

| ل که ق در | د ګ ياه (-) |

| هيخ خ بر لۀ | ځا نه نۀ يم |

| چې زۀ ځۀ ل | رم ګ ناه (-) |

| د رح مان پۀ | خبر دې نۀ شي |

| حال اح وال د | چا ت باه (-) |

١-----------٢

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ مصرعه اتۀ (٨) سپلابه ده او خجن سپلابونه

يې دريم او اووم دي - که پۀ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه

څرګنديږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل

دے - پۀ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافیه مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او بې قافیه مصرعه اتهٔ (۸) سېلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نهٔ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سېلاب ځانګړ تیاوې کتل پکار وي -

۳ - د ریم اوږد رکني بحر (د ریم اخ)

پهٔ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 9792115

بحر د دویم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سېلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پهٔ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نهٔ لري - خجن سېلابونه یې دریم،اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لهٔ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پهٔ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پهٔ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لهٔ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوے دے - پهٔ دې بحر کښې د رحمان بابا رح د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ښائست زما د يار نۀ دي خبرڅوک

که خبرشي پرې به نۀ بۀدي دغه درڅوک

د دنيا چارې همه واړه فاني دي

برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک

که زما د يار پۀ مخ د چا نظر شي

و بۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک

د ديدن طاقت يې هيچا سره نۀ شته

و افتاب ته نۀ شي برابر څوک

چې بېلتون پۀ سترګو ويني اشنايي کا

د رحمان پۀ څېر به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې

تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| پۀ ښا ئُست زا | ما د يارُ نۀ | دي خ بُر څوک |

| که خ بُر شي | پرې به نُۀ بۀدي | د غه دُر څوک |

| د دن يُا چا | رې ه مُه وا | ړه فا نُي دي |

| بر نا حُ قه | خاو رې نُو لي | پۀ خپل سُرڅوک |

| که ز مُا د | يار پۀ مُخ د | چا ن ظُر شي |

| و به نُۀ کان | دي بل خُوا و | ته ن ظُر څوک |

| د دي دُن طا | قت يې هُي چا | س ره نُۀ شته |

(c) ketabton.com: The Digital Library

|و اف تُاب ته|ك نُۀ شي|ب را بُر څوك|

|چې بېل تُون پۀ|ستر ګو وُي ني|ا ش نا يُي كا|

|د رح مُان پۀ|څېر به نُۀ وي|با ه نُر څوك|

ا۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔۔۔۳

۴ - د ريم اوږد رکني بحر (لو رم اخ)

پۀ دې څلورم ښاخ کښې هم هغه دريم اوږد رکن|ا ۲ ۳ُ

۴| چې دريم سېلاب يې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

بحر د دريم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې ښاخ کښې دغه

رکن پۀ پوره شکل کښې څلور ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ

مصرعه به شپاړس (۱۶) سېلابه اوږده وي - دغاړو اتۀ سېلابيزې دوې

مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو

ښاخونو دا ښاخ هم پۀ اخير کښې نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري -

خجن سېلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پۀ پښتو

شاعرۍ کښې دا ښاخ هم ډېر زيات کارو شوے دے - د خوشال

خان بابا د يوۀ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه

وړاندې کوم :

همراهانو د دې کوچ وکړ واړه لاړل تر منزله

تۀ لا کلك پۀ خوب اودۀ يې، اې زما دله غافله

لۀ نيستۍ نه و هستۍ ته لۀ هستۍ نه و نيستۍ ته

کاروانونه دي چلېږي ، قوافله ، قوافله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنیا پهٔ دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
دا پایاب دي ډېرو غوښتي خبر نهٔ شول لهٔ ساحله
چې ګفتار کردار يې وار موافق سره يو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لهٔ قايله
پهٔ زېبا ګفتار دې هېڅ تقصير و نهٔ کړهٔ خوشاله !
که کردار دې هم زېبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او يې د دې ښاخ پهٔ عروضي قالب کښې اچوم :

|١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١۴ ١۵ ١٦ |

هم را هٔا نوا دې کوچ وکړ	وا ړه لا ړل	تر من ز له
تهٔ لا کلک پهٔ	خوب او دهٔ يې	اي زما د	له غا ف له
لهٔ نېس تي نه	و هس تي نه	لهٔ هس تي ته	و نېس تي ته
کار وا نو نه	دي چ لې بې	ق وا ف له	ق وا ف له
د دن يا پهٔ	در ياب ډو به	د پا ياب ط	معه و مه کړه
دا پا ياب دي	ډې رو غو ښ تي	خ بر نهٔ شول	لهٔ سا ح له
چې ګف تار کر	دار يې وا ړه	م وا فق س	ره يو رنګ شي
ه له هر رن	ګه خ ب ره	ا ثر کان دي	لهٔ قا ي له
پهٔ زې با ګف	تار دې هي څهٔ	تق صير و نهٔ	کړهٔ خو شا له !
که کر دار دې	هم زې با وه	چار به و لې	وه مش ک له

١_ _ _ _ _ _ ٢_ _ _ _ _ _ ٣_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ ۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم اوړد رکني بحر

دا بحر د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې څلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوڅلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه نۀ شي پوره کو لې - د دې رکن پۀ څلورم سېلاب باندې خج وي نو پۀ نيمګړي رکن کښې دا اخيري (څلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن | ۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېږد وي څکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ يوۀ (څلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترينه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و ر که شه دا زندګي
دا بې لهٔ تا زندګي
څهٔ به څوک ناز پرې وکړي
نهٔ شوه د چا زندګي
زهٔ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وایه تېرېږي څنګه
سیاله ! پهٔ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې وېشم :

۸ ۷ ۶ ۵	۴ ۳ ۲ ۱
ور که شه دا	زن د ګي –
دا بې لهٔ تا	زن د ګي –
څهٔ به څوک ناز	پرې وک ړي –
نهٔ شوه د چا	زن د ګي –
زهٔ د ه غې	زن د ګي –
ه غه ز ما	زن د ګي –

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا چا ته پرا نُس ا تې غې ږه - ا
ا چا نه خ فُا ا زن د ګي - ا
ا وا يه تې رُې ا ږي خن ګه - ا
ا سيا له پۀ تُا ا زن د ګي - ا
ا ـــــ نيمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دويم اخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا دوه ځله پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ دري سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ دوو خجنو (څلورم او اتم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه يولس (۱۱) سېلابونه لري - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې ليکلې شوي د جاوېد احسا س د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

زما لۀ خلقو ائينه ورکه ده
پۀ ائينه کښې ترې څهره ورکه ده
پۀ افسانه کښې حقيقت ورک شوے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ حقيقت کښې افسانه ورکه ده
لۀ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ما ته ستر ورور د پلارپۀ ځاي دے مګر
د دۀ د سر نه خو سايه ورکه ده
اوس مينه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړۀ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطيع به پۀ دې ډول کېږي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

OWNED BY 0300 9792115

ز ما لۀ خُل	قو ا ئي نُه	ور که ده ‒
پۀ ا ئي نُه	کښې ترې څه رهُ	ور که ده ‒
پۀ اف سا نُه	کښې ح قي قُت	ورک ش وے ‒
پۀ ح قي قُت	کښې ا ف سا نُه	ور که ده ‒
لۀ ما هم ستُا	کړې وع دُه	هې ره وه ‒
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده ‒
ما ته ستر ورُور	د پلار پۀ ځُاي	دے م ګر ‒
د دۀ د سُر	نه خو سا يُه	ور که ده ‒
اوس مي نه هُم	شوه تج ربُه	د ا ح ساس ‒

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښېې زړۀ اورك دے جذ بُه | ورکه ده ¯|

ا--------۲---------نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زیات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زیات استعمال کېږي نو د اهمیت لۀ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرین د پاره دلته د حمزه بابا د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطیع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لار د مېړنو سره ځم
یمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ یمه
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ یم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
وړم مستقبل ته د ماضي روایات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اور.د رکني بحر (دريم اخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه يو بحر دے او د اردو مقبول ترينه بحرونو څخه يو دے د علامه اقبال ؒ څلوېښت فيصده شاعري پۀ دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل پۀ مقابله کښې د دۀ زحاف (زحاف پۀ رکنونو کښې تغير يا کمي بېشي ته وايي ، د زحاف پۀ ځاي پۀ پښتو کښې د " نيمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زيات کارول کېږي - د بحر رمل يو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (يوه مصرعه کښې څلور رکنونه يا پۀ دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن يې نيمګړے وي) دے چې وزن يې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم يا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف يې پنځلس - پۀ بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او پۀ رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او پۀ څلورم ځل پۀ نيمګړي صورت کښې - د مياشرف يوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترينه يوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوے دے چې هر څلورم سېلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نيمګړي صورت کښې -

د دې بحث نه سرے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پاي کښې په درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په هم دې ښاخ کښې شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خله کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتیا نۀ خوښول سر تۀ یې امن غوښتو
د انسانیت پۀ قتلِ عام کښې یې حصه اخیسته
هلته د یوۀ خدای خدایي نۀ وه هرې خوا ته خدای وو
مونږ پۀ یواځې ځان به خدا یه ! ستا نامه اخیسته
ژوند ، د روښانه ژوندانۀ علامت مونږ به ګڼي
مونږ به شاهینه ! د تاودې سره سره اخیسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهین د غزل تقطیع بۀ پۀ دې ډول کیږي:

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸|۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|ځوم ره پا ګُل|وو چې پۀ خلُۀ|کښې یې لم بُه|ا خیس ته|

|اه غه س ړُی|د تا د شُون|ډو چې بو سُه|ا خیس ته|

|د ل ته چې چاُ|را س ره وېښُ|د ور ځو شپُو|ک ړے دے|

|ورځ به د دُوي|پۀ بر خه وُه|مون ږه به شپُه|ا خیس ته|

|دوي هم رښ تیاُ|نۀ خو ښ وُل|سر تۀ یې اُ|من غوښ تو|

|د ان سان یُت|پۀ قت لِ عاُم|کښې یې ح صُه|ا خیس ته|

|هل ته د یوُۀ|خدای خدا یي|نُۀ وه ه رې|خواُ ته خدای وو|

|مون ږ پۀ یواُ|ځې ځان به خداُ|یه ! ستا نا مُه|ا خیس ته|

|ژوند د رو ښاُ|نه ژون دا نُۀ|علا مت مُون ږ|به ګ ڼي|

|مون ږ به شا هُي|نه د تاو دُې|س ره س ړُه|ا خیس ته|

۱ ــــــــ۲ــــــــ۳ــــــ نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لۀ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول لۀ مخې يوه ځپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پۀ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پۀ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څۀ درکړمه ؟
پۀ مرګ مې هم پۀ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پۀ دې کښې هم لا څرګنده نۀ کړي
زما پۀ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پۀ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پۀ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پۀ نيولي قدم
لا يې پۀ ذهن کښې د کبر زوړ خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم اخ)

د دې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷)سپلابه د ه ، دغسې اووۀ سپلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترينه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سپلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د اروابناد طاهر کلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترينه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خيال او پۀ دار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن
چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګېدلې د ه د چا د سرو لبانو لمن
چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د د عاګا نو لمن
د ا ژ د ها او د لړم نيونه نۀ ده ګرا نه
خو ډېره ګرانه د ه نيو نه د سيا لا نو لمن
خوشبويه ځکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلا نو لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پهٔ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ دې څلورم ښاخ کښې ځاې شي ؛ یا به دا ووایم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نیسم پهٔ خیال او پهٔ ډار ، زهٔ د خوبانو لمن
لکه چې نیسي غریب د باد شاهانو لمن
اوس د شفق د ناوې لهٔ رخسار وینې څاڅي
چا لګولې ده پرې د سرو لبانو لمن
چې بې نقاب پهٔ ډک زړهٔ د یار دیدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د دعاګانو لمن
د اژدها ، د لړم نیونه نهٔ ده ګرانه
خوده نیونه ګرانه تل د سیالانو لمن
طاهره ! دے خوشبو یه د تاد فکر نسیم
پرې لګېده د حسن د څوګلانو لمن

OWNED BY 0300 9792115

اوس به یې د دې ښاخ پهٔ قالب کښې تقطیع وکړم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ُ |

ني سم پهٔ خیُال	او پهٔ ډار –		زهٔ د خو باُ	نو ل من –
ل که چې نُي	اسيغ ریب –		د باد شا هاُ	نو ل من –
اوس د ش فُق	د نا وې –		لهٔ رخ سار وُي	انې څا څي –
چا ل ګ وُ	لې ده پرې –		د سرو ل باُ	نو ل من –
چې بې ن قاُب	پهٔ ډک زړهٔ –		د یار دي دُن	وک ړ مه –

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مې هٔ اله ۂ که ‾ ا ا د د عا ګا انو ل من ‾ ا

اد اژ د ها اد ل رم ‾ ا انې و نه نۀ اده ګرا نه ‾ ا

اخو ده نې و انه ګرا نه ‾ ا اتل د سيا لُا انو ل من ‾ ا

اطا ه ره دے اخوش بو يه ‾ ا ا د تا د ف اکر ن سيم ‾ ا

اپرې ل ګې دهٔا د ح سن ‾ ا ا د ځو ګك لُا انو ل من ‾ ا

ا------نیمګړے رکن ------۲---نیمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي رکن اخيري سېلاب د غورځېدو لۀ مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو پۀ ځاي کښې صرف- دا نخښنه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي رکن (د اتم سېلاب د غورځېدو) لۀ مخې دلته پۀ وېنا کښې يوه فطري وقفه يا سکته راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا پۀ وخت به خجن سېلابونه څلورم او يولسم شي -

OWNED BY 0300 9702115

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سېلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې پۀ ځاي يو بل سېلاب ور زيات کړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پۀ مصرعې کښې بدله شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

پۀ شلورم اوږد رکني بحر کښې هم شلورم اوږد رکن ا
۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شوے وو او پۀ دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې
هم هغۀ شلورم اوږد رکن کارو شي نو پۀ دې وجه دا دواړه بحرونه
يوۀ بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق يوائې پۀ
وروستيني نيمګړي رکن کښې دے- د شلورم اوږد رکني بحر
نيمګړے رکن د درو سېلابونو وي او شلورم يې لوېد وي خو د
پنځم اوږد رکني بحر پۀ وروستيني رکن کښې درې سېلابونه
غورځېږي او نيمګړے رکن يې فقط د يوۀ سېلاب پا شي -

OWNED BY 0300 9792115

د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر پۀ
دويم ښاخ کښې او دويمه مصرعه يې پۀ دريم ښاخ کښې راځي - د
رکن د تکرار لۀ مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو شلور ښاخونه
لري ، خو نن صبا د نوي غزل پۀ لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- لۀ
دغو تجربو څخه يوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زياتولو سره
يې يو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې
اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږ دي
خو نن صبا دا رجحان پۀ زياتېدو دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - پنځم اوږد رکني بحر (لومړے ماخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د يوۀ سېلاب پۀ نيمګړي شکل کښې راځي معنا يې دا ده چې د پاي رکن نه يې درې سېلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سېلابه وي - خجن سيلاب يې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه يا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هايکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هايکو : ۱ ګيله د چا نه

۲ مونږ همېشه ويشتي يو

۳ خپلو د شا نه

OWNED BY 0300 9792115

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري

۲ نوره پۀ دې ګرانۍ کښې

۳ غريب به څۀ خوري

پۀ دې هايکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه يې پنځۀ (۵)، دويمه يې اووۀ (۷)او دريمه يې بيا پنځۀ (۵) سېلابونه لري - د دې هايکوګانولومړۍ او دريمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دويمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه یې د څلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دویمې مصرعې د تقطیع مشق د څلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دریمې مصرعې تقطیع به په دې ډول کېږي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ |

|ګي له د چُا| نه - - -| لومړۍ مصرعه

|خپ لو د شُا| نه - - -| دریمه مصرعه

|------ نیمګړے رکن

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ |

|چې زړهٔ و نهُٔ |خوري ---| لومړۍ مصرعه

|غ ریب به څهُٔ |خوري ---| دویمه مصرعه

د تقطیع نه وروستو په عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هایکو لومړۍ او دریمه ، دواړې مصرعې ، په هم دې ښاخ کښې دي- د پاې په رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سپلابونه (یو سپلابیز نیمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځهٔ سپلابیزې مصرعې وزن په څلورم خجن سپلاب باندې ولاړ دے - د دغې څلورم خجن سپلاب په ځاې که سپک سپلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نهٔ شي ،خو که د سپکو سپلابونو په ځاې خجن سپلاب وي نو هیڅ فرق نهٔ غورځوي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دویم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زیاته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پای نیمګړے رکن یې هماغه شان د یوۀ سپلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زیاتره پۀ بدلو او سندروکښې لید شي - د ټپې دوا ړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سپلابیزه مصرعه یې پۀ دې دویم ښا خ کښې ده - د غازي سیال یو غزل ، چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
را ته خپل زور د حسن ښایي
ستا د مزاج غوندې نا زکه
د ا خلق پرخه ورته وایي
هغه پۀ ځان کښې نۀ ځائېږي
سیال پۀ سندره کښې یې ستایي

د تقطیع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

(c) ketabton.com: The Digital Library

|چې زو ر وُي|چې ژ ړ وُي|مې - - -|

|را ته خپل زُور|د ح سن ښُا|يي - - -|

|استا د م زاُج|غون دې نا ز ُ|که - - -|

|دا خ لق پرُ|خه ور ته واُ|يي - - -|

|ه غه پۀ ځُان|کښې نۀ ځا ئُي|ږي - - -|

|سيال پۀ سن دُ|ره کښې يې ستُا|يي - - -|

نيمګړے رکن ـــــــــــ۲ــــــــــ۱

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيرنې درې (لسم ، يولسم او دولسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه يو سپلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سپلابه راغله ا و خجن سپلابونه پکښې خلورم او اتم دي-

OWNED BY 0300 0702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پنځم اوږد رکني بحر (دریم ماخ)

د دې ښاخ مصرعه د دویم ښاخ د مصرعې نه څلور ځپې زیاته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴| پهٔ پوره توګه پهٔ دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نیمګړے رکن یې هماغه شان د یوهٔ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زیاتره پهٔ بدلو او اولسې سندرو کښې لید شي - د ټپې دواړې مصرعې پهٔ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دویمه (اوږده) دیارلس سېلابیزه مصرعه یې پهٔ دې دریم ښا خ کښې ده - د درویش درا ني یو غزل ، چې پهٔ هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګرېوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات شهٔ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانئ جوړه کړه لهٔ ستورو
خپلې جونګړې لره څم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوك دې ربېي ژبې
دا اجازه نهٔ شته چې وکري لاسونه
دومره به یاد سا چې بل پهٔ کا نهٔ و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لهٔ ډېره وخته یو لهٔ بله ګیله من دي
ز ما درویش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر پۀ رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|د ګل ګرېِ وُان | دے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

|خا ون ده مُات | ښۀ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

|ما ستا د پُا | ره ما نۍ جُوا | ړه کړه لۀ ستُو | رو - - - |

|خپ لې جون ګَۍ | ړې ل ره خُم | زخ مي لا سُو | نه - - - |

|دا ا زا دُي | ده چې هر څُوک | دې رې بي ژُ | بې - - - |

|دا ا جا زه نُۀ | شته چې وکُ | ري لا سُو | نه - - - |

|دوم ره به يادُ | سا چې بُل | پۀ کا ږو وُ | - - - |

|پر مخ د زمُ | کې هر س ړُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

| لۀ دې ره وُخ | ته يو لۀ بُ | له ګي له مُن | دي - - - |

| ز ما در وېُش | ت شه ل مُن | س خي لا سُوا | نه - - - |

۱--------۲--------۳---- نیمګړے رکن

مونږه وينو چې پۀ دې تقطیع کښې د پاي رکن نه اخيريني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه يو سپلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه ديارلس (۱۳) سپلابه راغله او خجن سپلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - پنځم اوږد رکني بحر (لورم اخ) : د

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځه (۵) سپلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځه سپلابیزې مصرعې چې یوه پهٔ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابیزه مصرعه ترینه جوړیږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوریزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسیکي شاعرانو پهٔ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټا دے خو د دې سره سره مونږ پهٔ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

OWNED BY 0300 9792115

د محمد نوازخان طائر د یوهٔ نظم (طوفان را) ، چې پهٔ هم دغه بحر کښې دے، څخه لومړي پنځهٔ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ،ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پړقیږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بیدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړې
قبلې ته ګوره ، تو رې وریځې
بیرغ پهٔ لاس کښې ، دي را روانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ کړو وروځو ، کښېږي يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترېنه امان دے

د دې ښاخ پۀ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ُ |

| ه له تا دُي | کړه - - - | ګو ره با رُان | دے - - - |

| شا به مړ دُي | کړه - - - | ګو ره طو فُان | دے - - - |

| لړ شان ن ظُر | کړه - - - | اس مان پړ قُې | ږي - - - |

| د غه اس تُا | زے - - - | د زول با رُان | دے - - - |

| بز د له پُا | سه - - - | اوس خو بي دُار | شه - - - |

| د اس مان تُن | در - - - | ما تې تم بُې | کړي - - - |

| قب لې ته ګُو | اره - - - | تو رې ور يُئ | ځې - - - |

| بې رغ پۀ لُس | کښې - - - | دي را ر وُا | نې - - - |

| پۀ ك ړو ورُو | ځو - - - | کښې يې ورا نُږ | دے - - - |

| پ کښې سې لُاب | دے - - - | ترې نه ا مُان | دے - - - |

۱----نيمګړے رکن ------۲---- نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

پۀ دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم اوږد رکن اول او دريم ځل پۀ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پۀ دويم او څلورم ځل پۀ نيمګړي شکل کښې-لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده،دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پۀ وخت به

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي پهٔ پنځم سېلاب لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې مصرعه وايي- داسې مصرعه پهٔ روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نهٔ شي کولې - پهٔ قالب کښې يې خجن سېلابونه څلورم او دولسم دي خو د وېنا پهٔ وخت به يو خجن سېلاب څلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پنځم ماخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځهٔ (۵) سېلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځهٔ سېلابيزې مصرعې چې يوه پهٔ بلې پسې کړې شي نو د څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پهٔ نوي کهول کښې ، د غزل پهٔ لړ کښې د شل سېلابيزو مصرعو جوړولو رجحان پهٔ زياتېدو دے -

اوس پهٔ دې ښاخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

لﮥ دې ماحوله لﮥ دې رواجه   ساه مې دوبېږي د ژوند پﮥ لارکښې

د ګل پشانې هر يو ارمان مې   وينم رېژېږي د ژوند پﮥ لارکښې

مينه پﮥ لرے او نزدے نﮥ ده   څﮥ که جدا شو مونږ يو تر بله

زړﮥ کښې ساتم دې زړﮥ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پﮥ لارکښې

تا خو به وېل چې دا کېدے نﮥ شي   چې تا زﮥ پرېږدم تنها جنانه

نن راته وايې پﮥ نيمه لارکښې   لارې دوې کېږي د ژوند پﮥ لارکښې

جنانه راشه د خدا ي دپاره   زړﮥ مې درزېږي پﮥ ځان يرېږم

هسې نه مړ يم چې تﮥ رادرو   حادثې کېږي د ژوند پﮥ لارکښې

ادريسه ورشه جنان خبرکړه   چې درومي دومره پﮥ سفر لرے

بيا دې قسمت دے چې څﮥ رادرومي   څﮥ را پېښېږي د ژوند پﮥ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ ۳ ۴ |۵ |۶ ۷ ۸ ۹ |۱۰ | ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ |۱۵ |۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ |۲۰ |

الﮥ دې ماحُوالها لﮥ دې رواُاجها ا ساه مې دوبُېا ږيا د ژوند پﮥ لُاراکښې ا

اد ګل پ شُا نې اهريوارمُانامې ا اوي نم رې ژُې اږيا د ژوند پﮥ لُارا کښې ا

امي نه پﮥ لُا رےاو نز دے نُﮥا دها اڅﮥ که ج دُااشوامونږ يو تر بُ ا لها

ازړﮥ کښې ساتُم ادې ازړﮥ کښې ساتﮥامې اوخت به تې رُې اږي ادژوند پﮥ لُارا کښې ا

اتا خو به وُېل اچې ادا کې دے نﮥاشي ا اچې تا زﮥ پرېږُا دم اتن هاج نُانها

انن را ته وُاايې اپﮥ ني مه لُارا کښې ا الا رې دوې کُې اږي اد ژوند پﮥ لُارا کښې ا

اج نا نه رُا اشه ا د خداي دپُا رها ا زړﮥ مې در زُې اږي اپﮥ ځان ي رُې اږم ا

اه سې نه مُړ ايم اچې تﮥ راد رُوا ا احا د ثې کُې اږي اد ژوند پﮥ لُارا کښې ا

اادري سه ورُاشه اج نان خ بُرا کړها اچې درو مي دُوم ارها پﮥ س فر لُارےا

ابيا دې قس مُت ادے اچې څﮥ رادرُوامي اا څﮥ را پې ښُې اږي ادژوند پﮥ لُار کښې ا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو په قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوه سېلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه |۵| ، |۱۰| ،| ۱۵ | ، او | ۲۰ | - مونږ به د ځان سره دا خبره په ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سېلابونه غورځېدلي دي -

په دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن په پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا په نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سېلابه راغله او خجن سېلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر په څلورم ښاخ کښې خجن سېلابونه دوه وو-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه رکني بحرونه

کوم بحرونه چې لۀ لنډو (درې سپلابيزو) رکنونو |ا ٢ ٣ |

څخه جوړيږي هغوي ته لنډه رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو پۀ ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه پۀ اوړو کښې د مالګې برابره هم نۀ ده - د دغو رکنونو پۀ تکرار سره چې کوم "اهنګ" پيدا کيږي هغه لۀ ساده وېنا نه ډېر لرے دے نو ځکه پۀ دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي پۀ خلاف د اوږد رکني بحرونو چې پۀ هغوي باندې ژبه پۀ اسانه روانيږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې دې ته کتنه کيږي چې خجن سپلاب يې څويم دے او رکن پکښې کوم يو را دے - پۀ دې وجه پېل لۀ هغه بحره څخه کيږي چې لومړے سپلاب يې خجن وي - پۀ دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډه رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډه رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نۀ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو لۀ تېرېدو پس وده مومي يعني پوهه يا علم جمود نۀ قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت لۀ کبله د علمِ عروض پۀ لړ کښې نوے دريافت داهم دے چې اوس لومړے لنډه رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

OWNED BY 0300.9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

۱ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي-

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړه شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري الول- ول- ول
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پاتې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- الول- ول -ول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندینیو شعرونو څخه دوه شعرونه (دویم او څلورم) د لړ بدلون سره لیکم چې هره مصرعه یې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي بناخ کښې ځاي شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ یو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دریم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) یې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري - اوس دغه شعرونه د عروضو پۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

| ١ ٢ ٣ | ۴ ۵ ٦ | ٧ ٨ ٩ |

| ورُان به کړي | وُا ړه پۀ | جُل - - |

| زُل فې ل | رُي ا لو | وُل - - |

| پُا تې به | شُي پۀ یو | ځُل - - |

| زُل فې ل | رُي ا لو | وُل - - |

١ ٢ نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳| په پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سپلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر په شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې په هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوندکوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار
ماه د فلك دے که جن که ملك
لمر که قمر که سما که سمك

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ په عروضي پيمانه ګزوم :

|۱ ۲ ۳| ۴ ۵ ۶| ۷ ۸ ۹| ۱۰ ۱۱ ۱۲|

|خوند ك وي| چين په ج| بين د ن| ګار - -|

|سوال نۀ ج| واب وي نۀ| دا رو م| دار - -|

|ماه د ف| لك دے که| جن که م| لك - -|

|لمر که ق| مر که س| ما که س| مك - -|

۱ ۲ ۳ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باندیني بحث په رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که په غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ په معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوه سِپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سِپلابونه لري او خجن سِپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور په پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي :

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین په جبین د نګار همېشه

سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار همېشه

ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان

لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ په رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

|۱ ۲ ۳|۴ ۵ ۶|۷ ۸ ۹|۱۰ ۱۱ ۱۲|۱۳ ۱۴ ۱۵|

|خوند ک وي|چین په ج|بین د ن|ګار ه مې|شه - -|

|سوال نۀ ج|واب وي نۀ|دار و م|دار ه مې|شه - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

امُاه د ف ا لُکَ دے که ا جُن که م ا لُکَ دے ج انُان - - ا

ا لمُر که ق ا مُر که س ا مُا که س ا مُک دے ج ا نُان - - ا

ا ۲ ۳ ۴ نیمګړے رکن

پهٔ دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (۱۳) سېلابونه لري - خج يې د لومړي سېلاب نه شروع کېږي او بيا يې هر دريم سېلاب خجن دےپهٔ هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سیلاب پهٔ نیمګړي صورتکښې را دے-

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دويم لنډ رکن ا ا ۲ ۳ ا چې دويم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پهٔ لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دويم لنډ رکن چې څو ځله هم پهٔ مصرعه کښې تکرار کېږي نو پهٔ پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړے رکن نهٔ غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا – دويم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ): په دې ښاخ کښې

دويم لنډ رکن په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن

هم نه غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (٦) سېلابه وي خو پنځه (٥)

سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم او پنځم دي - اوس

په دې ښاخ کښې شوے يو خپل غزل وړاندې کوم :

هغه نه څه کار کړي

نه کار نه انکار کړي

هر کار نه اسان دے

تنقيد چې بسيار کړي

د غم استقبال کښې

خوشي کله بار کړي

اغيارنه به څوک کړي

ګيله يار له يار کړي

سا لک بيړند دے

خو وار ته به وار کړي

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطيع د پاره د دې ښاخ په

رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ٢ ٣ | ۴ ۵ ٦ |

| ه غه نه | څه کار کړي |

| نه کار نه | ان کار کړي |

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| هر کُار نه | ا سُان دے |

| تن قيُد چې | بس يُار کړي |

| د غُم اس | تق بُال کښې |

| خو شُي ك | ډه بُار کړي |

| اغ يُار نه | به څُوك كړي |

| ګي لُه يار | لۀ يُار كړي |

| سا لكك بيٓ | ړن دُے دے |

| خو وُار ته | به وُار کړي |

۱-------۲

OWNED BY 0300 9792115

۲ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې

دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي ا و نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه وي خو اتۀ (۸) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ کښې شوے خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس لۀ لوستلو به يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا

د قرب مساوي شي هجرا ن بيا

چې غم شي د زغم نه با هر نو

ضرور سو دا يي شي ا نسان بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پيدا شي
پۀ عشق کښې کافي شي سامان بيا
چمن مې لۀ تند ې و چېړ ي
مګر که ساقي شي ا سمان بيا
سالک د زړۀ ملک جوګه نۀ دے
پکښې چې جاري شي بحران بيا

اوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې څايوم ؛
| ١ ٢ ٣ | ٤ ٥ ٦ | ٧ ٨ ٩ |

يو ځُل چې	را ضُي شي	ج نُان بيا
د قُرب م	سا وي شي	هج رُان بيا
چې غُم شي	د زغُم نۀ	با هُر نو
ض رُور سوا	دا يُي شي	ا ن سُان بيا
چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
پۀ عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بيا
چ مُن مې	لۀ تُن دې	و چُې ړي
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بيا
سا لُک د	زړۀ مُلک	جوا ګه نُۀ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بيا

١ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ٢ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ٣

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : پهٔ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نهٔ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو يولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم ، اتم اويولسم دي- اوس پهٔ دې ښاخ کښې د امر دين شاعر لهٔ يوې اولسي سندرې څخه پنځهٔ مصرعې دلته را اخلم :

غريب ا مر د ينه يغبا ل دي کوټه شو
چې يار نازنين اوس لهٔ تا بېګا نه شو
ساقي رخصت راکړ چې ځه مېخانې ته
مطرب حوا له کړم سارنګ و طبلې ته
بلبل ر و ا نه کړمه با غ و باغچې ته

اوس يې د عروضو پهٔ رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

غ ريب ا	مر دي نه	يغ بال دي	کو ټه شو
چې يار نا	ز نين اوس	لهٔ تا بې	ګا نه شو
سا قي رخ	صت را کړ	چې ځه مې	خا نې ته
مط رب ح	وا له کړم	سا رنګ و	طب لې ته
بل بل ر	وا نه کړ	مه باغ و	باغ چې ته

۱-------۲-------۳-------۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سېلابیز) رکن | ا ۲ ۳ُ |چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن نه یې دوه سېلابونه غورځېږي نو نیمګړے رکن یې تش د یوهٔ سېلاب پا شي-

کله چې مونږ د یوهٔ بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغهٔ بحر د یوهٔ پوره رکن او بل د نیمګړي رکن سېلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لهٔ مخې اوس چې د دریم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د یوهٔ پوره رکن (درې سېلابیز) او بل د یوهٔ سېلاب نیمګړي رکن سېلابونه سره جمع کړو نو څلور سېلابونه لاس ته راځي او هغه هم پهٔ دې ډول چې پهٔ دې څلورو سېلابونو کښې دریم سېلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پهٔ څلور سېلابه مصرعه کښې یې دریم سېلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پهٔ یوهٔ شان داسې وي :

| ا ۲ ۳ُ ۴ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ پۀ جوړولو کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او یو ځل پۀ یوۀ سیلابیز د نیمګړي شکل پۀ توګه تکرار کیږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه راشي او د دریم اوږد رکني بحر سره به یې توپیر (فرق) ښکاره شي -

ا - دریم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ) : د پورتني بحث پۀ رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳| چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړیږي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره ډول او یو ځل پۀ یوۀ سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کیږي - مصرعه یې اووۀ (۷) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه

OWNED BY 0300 9792115

پکښې دریم او شپږم وي - پۀ دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګنا ه ګا ر مقتد ي یم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍ چې مابنام دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکَ یارته اشعارکښېِ
ور لېږ سلام دے

د لوستلو نه پس يې اوس د دې ښاخ پۀ عروضي سانچه
کښېِ اچوم :

| ۹ ۸ ۷ | ۶ ۵ ۴ | ۳ ۲ ۱ |

|د ا قا |ستا م قام |دے – – |

|د ز ما |د غ لام |دے – – |

|چې م رید |د م راد |شم – – |

|د ط لب |مې ان جام |دے – – |

OWNED BY 0300 9792115

|ګ نا ه ګار |مق ت دي |يم – – |

|م حب بت |مې ا مام |دے – – |

|اوس تو به |شوه را يا |ده – – |

|د ځوا نۍ |چې ما ښام |دے – – |

|سا لک يار |ته اش عار |کښېِ – – |

|ور لې ږ |س لام |دے – – |

ا-------۲-----نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~دریم لنډ رکني بحر (دویم ښاخ)~~

بحرِ خفیف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات مشهور دے-د بحرِ خفیف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زیات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفیف کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنډ رکني بحر" په دویم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |۱ ۲ ۳ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دریم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ویئلې شوي دي- دلته د نمونې په حیث د حاجي استرانه بلوچستاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرې څخه لومړی نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي
د بهار موسم را خزان ځي
بورا ګان نن د ګل کړي سپلونه
عندلیب په باغچې کښې خندان ځي
طبیبان د عا لم سو بې خوند ه
له علاج يې واپس بیما ران ځي
د ترکانو پر ملک لوي خطر دے
نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي
په دنیا کښې هر خوا خرخشې دي
ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300-9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ په عروضي ساخت کښې ګورم :

|۱ ۲ ۳َ| ۴ ۵ ۶َ| ۷ ۸ ۹َ| ۱۰ ۱۱ ۱۲َ|

|بل ب لُان| نن پر لُور| د بوس تُان| ځي - -|
|د ب هُار| مو سم رُا| خ زُان| ځي - -|
|بو را ګُان| نن د ګُل| کړي سې لُو| نه - -|
|عن د لیُب| په باغ چُې| کښې خن دُان| ځي - -|
|ط بي بُان| د عا لُم| سو بې خوُن| د ه - -|
|له ع لُاج| يې وا پُس| بي ما رُان| ځي - -|
|د تر کُا| نو پر مُلک| لوي خ طُر| دے - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا نن ع راُق اځي کا بُل ا ځي اې راُن ا ځي - - ا

ا پهٔ دن يُا ا کښې هر خوُا اخر خ شپُ ا دي - - ا

ا ټول قو مُوا نه د جُنګ ا پر مي داُن ا ځي - - ا

ا ـــــــــــــــ ۲ ـــــــــــــ ۳ ـــــ نيمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن ا ا ۲ ۳ُ ا چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پهٔ پوره ډول او يو ځل پهٔ يوهٔ سپلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تهٔ مې ګل زهٔ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تهٔ د بل شوے جنانه خو زهٔ به تل ستا يم
ستا دلارې اغزي پهٔ خپل زړهٔ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پهٔ هر هغه درد وياړم
د ملال پهٔ دا حال سروکال زهٔ رضا يم
دا خبره تر لمر هم روښانه ده ما ته
چې غوږ نهٔ تهٔ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم

تهٔ د بل شوې جنانه خو زهٔ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پهٔ عروضي چوکاټ کښې د

ځایولو کوشش هم وکړم :

|۱ ۲ ۳ُ| ۴ ۵ ۶ُ| ۷ ۸ ۹ُ| ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ| ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ|

|تهٔ مې ګُل| زهٔ بل بُل| ستا د مُخ| ص فت واُ| یم - -|

|تهٔ د بُل| شوې ج نُا| نه خو زُهٔ| به تل ستُا| یم - -|

|ستا د لُا| رې اغ زُي| پهٔ خپل زړُهٔ| کښې ران غُا| ړم - -|

|چې وي ستُا| پر نا مُه| پهٔ هر هُ| غه درد ویُا| ړم - -|

|د م لُال| پهٔ دا حُال| س رو کُال| زهٔ ر ضُا| یم - -|

|دا خ بُ| ره تر لمُر| هم رو ښُا| نه د ه مُا| ته - -|

|چې غوږ نُهٔ| نې تُهٔ| ز ما شُور| او غو غُا| ته - -|

|خو در وېُش| به ه مېُش| بیا هم دُا| سې لګ یُا| یم - -|

|تهٔ د بُل| اشوې ج نُا| نه خو زُهٔ| به تل ستُا| یم - -|

۱ ــــــــ ۲ ــــــــ ۳ ــــــ ۴ ــــــ نیمګړې رکن

ناویئلي دې پا نهٔ وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم

دیارلس (۱۳) سېلابونه لري او دا لنډ رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې

دویمه مصرعه پهٔ دې ښاخ کښې ځکه نهٔ ځائېږي چې د هغې خجن

سېلابونه بېل دي ا و د دې ښاخ بېل دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ لیک یاکتابیات (Bibliography)

۱ -عروض و بدیع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۀ اردو پېښور یونیورستي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفیع الدین هاشمي ، سنګ میل پبلیکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹۶۷ ء اغا صادق حسین،کوټه-

۴ _ پښتو عروض ، درویش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دویم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زیار ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور-

۶- د پښتو ژبې او ادب تاریخ ۲۰۰۶ ء (ایم اې پښتو او سي ایس ایس لپاره) ، پروفېسر حنیف خلیل، یونیورستي پبلیشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز اېجنسي جمرود نیو مارکیټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (څوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر بېټنے ، پرمختک بنو ۲۰۱۲ ء-

OWNED BY 0300 9792115

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنیٰ د پاره)،خیبر پښتونخوا ټیکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲- مخزن ، اخوند دروېزه بابا ، دویم اېډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء -

۱۳- د خوشال خان خټک کلیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء /۱۳۹۱
ل -
۱۴- دیوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنګي قصه خوانی
، پېښور
۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ' غازي
سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري
،څلورم اېډېشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ
یونیورسټي پرېس -
۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،
۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت،
دانش خپرندویه ټولنه -
۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد '
۲۰۱۰ ء' دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۹ - غزو 'امیرحمزه خان شینواري ،
حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډېشن
۲۰۱۰ ء' جدون پرنټنګ پرېس پېښور -
۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، الميزان پبلشرز لاهور-

۲۱ - بنګالۍ سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه پهٔ پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خيبر مېل پرېس پېښور -

۲۲- د مينې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعيه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور-

۲۳ - ژغژغهٔ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقيدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -

۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خيبر پښتونخوا -

۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب

۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهين -

۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکؔ -

Get More e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library